

Update.

Inhoud

3 Van de redactie

Accounting

- 5 ED/2010/1: Measurement of Liabilities in IAS 37
- 8 10 vragen over 'the reporting entity'
- 11 IASB publiceert 'Improvements to IFRSs 2010'
- 14 Voorstellen IASB over classificatie en waardering van financiële verplichtingen gepubliceerd
- 16 IASB Exposure Draft Defined Benefit Plans

Assurance

- 21 De nieuwe IFAC Code of Ethics 2009 nader belicht

Overheid en non-profit

- 27 De Grondexploitatiewet. Hoe staan gemeenten ervoor?
- 31 Sturen of gestuurd worden? Eén ding is zeker, professionalisering is nodig!

Ondernemingsrecht

- 41 Wijziging personenvennootschapsrecht
- 45 Wetsvoorstel invoering one-tier board en nieuwe regeling tegenstrijdig belang

Van de redactie

Voor u ligt het zomernummer van 'Update', het vaktechnisch bulletin voor accountants, verzorgd door het AAC.

In deze editie van Update (nr. 2, 2010) besteden wij in de rubriek Accounting in een vijftal artikelen aandacht aan de publicaties van verschillende exposure drafts (ED) door de IASB in de periode januari tot juni 2010. Allereerst informeren wij u over ED/2010/1: Measurement of Liabilities in IAS 37. Deze ED is in januari 2010 gepubliceerd en betreft een 'limited re-exposure' van de in juni 2005 verschenen 'ED of proposed amendments to IAS 37 and IAS 19'.

In het tweede artikel gaan we aan de hand van 10 vragen nader in op de door de IASB in maart 2010 gepubliceerde ED waarin met name de vraag wordt behandeld wat onder een verslaggevende entiteit ('reporting entity') moet worden verstaan.

Daarnaast heeft de IASB in mei 2010 de jaarlijkse wijzigingen in IFRS, dit keer voor het jaar 2010, (Annual Improvements to IFRSs 2010) gepubliceerd. In het derde artikel bespreken wij kort deze wijzigingen.

In het traject van de complete herziening van IAS 39, heeft de IASB ED/2010/4 – Fair Value Option for Financial Liabilities gepubliceerd. Waar de classificatie en waardering van financiële activa inmiddels zijn opgenomen in IFRS 9 (de opvolger van IAS 39), kon de IASB eind 2009 geen overeenstemming bereiken over de classificatie en waardering van financiële verplichtingen. Inmiddels is deze overeenstemming bereikt en is de consensus opgenomen in deze ED die wij in het vierde artikel aan de orde stellen.

Tot slot behandelen we in het vijfde artikel ED "Defined Benefit Plans (Proposed amendments to IAS 19 Employee Benefits)", gepubliceerd in april 2010. De publicatie van deze ED is onderdeel van het IASB-project om de verslaglegging van pensioengerelateerde personeelsbeloningen te verbeteren.

In de rubriek Assurance berichten wij u over de nieuwe IFAC Code of Ethics 2009. In juli 2009 heeft de International Ethics Standards Board for Accountants

een nieuwe versie van de Code of Ethics for Professional Accountants gepubliceerd. De ingangsdatum voor deze nieuwe Code is 1 januari 2011. In dit artikel gaan we in op de belangrijkste bepalingen van de nieuwe Code en maken we inzichtelijk op welke punten deze nieuwe Code afwijkt van de huidige bepalingen.

Het eerste artikel in de rubriek Overheid en non-profit richt zich op de nieuwe Grondexploitatiewet (Wro), die op 1 juli 2008 in werking is getreden. We stellen (ons) de vraag hoe gemeenten er nu - in 2010 - voor staan. Dit artikel gaat in op de eerste ervaringen bij gemeenten en de aandachtspunten voor de controle.

In het tweede artikel in deze rubriek vragen we uw aandacht voor de financiële positie en financiële functie van onderwijsinstellingen. Sturen of gestuurd worden? Eén ding is zeker, professionalisering is nodig! In dit artikel gaan wij nader in op de belangrijkste conclusies van de Commissie Don en plaatsen wij een aantal kanttekeningen bij de door de commissie aangegeven grenzen voor de kapitalisatiefactor om te signaleren of onderwijsinstellingen hun kapitaal onvoldoende benutten voor de vervulling van hun taken. In het tweede deel van dit artikel wordt nader ingegaan op de noodzaak van de versterking van de financiële functie bij onderwijsinstellingen.

Tot slot de rubriek Ondernemingsrecht. Bij de Eerste Kamer zijn wetsvoorstellen aanhangig die, als zij worden aangenomen, tot een wijziging van het Nederlandse personenvennootschapsrecht zullen leiden. In het eerste artikel in deze rubriek geven wij een overzicht van de belangrijkste wijzigingen.

Het laatste artikel van deze Update gaat in op de hoofdlijnen van het wetsvoorstel bestuur en toezicht bij NV's en BV's. Het voorstel voorziet in de mogelijkheid voor NV's en BV's om te kiezen voor een vennootschapsorgaan waarin zowel bestuurders als toezichthouders zitting hebben. Het wetsvoorstel voorziet ook in een nieuwe regeling voor tegenstrijdig belang situaties.

Wij wensen u wederom veel leesplezier.

De redactie

Accounting

ED/2010/1: Measurement of Liabilities in IAS 37

De IASB heeft op 5 januari 2010 Exposure Draft 2010/1 'Measurement of Liabilities in IAS 37' gepubliceerd. Deze ED betreft een 'limited re-exposure' van de in juni 2005 verschenen 'ED of proposed amendments to IAS 37 and IAS 19' en geeft nadere voorschriften voor de waardering van verplichtingen. De IASB beoogt de huidige IAS 37 te vervangen door een nieuwe IFRS inzake verplichtingen in het derde kwartaal van 2010. Afhankelijk van de ontvangen commentaren op de ED zal de effectieve datum van een nieuwe standaard naar verwachting liggen op of na 1 januari 2012. De hoofdlijnen van de nieuwe ED zullen in deze bijdrage worden besproken.

Inleiding

De herziening van IAS 37 beoogt de verslaggeving van verplichtingen te verbeteren en de verschillen met US GAAP te verkleinen:

- Op grond van IAS 37.14b dient een verplichting onder andere te worden verantwoord indien het waarschijnlijk ('probable') is dat voor de afwikkeling van de verplichting een uitstroom van middelen noodzakelijk is. IFRS 3 'Business Combinations' en IAS 39 'Financial Instruments' kennen dit waarschijnlijkheidscriterium niet. Deze inconsistentie met IFRS 3 en IAS 39 is in de nieuwe ED verholpen;
- Het begrip beste schatting ('best estimate') van het bedrag dat nodig is om een verplichting af te wikkelen (IAS 37.36) is niet nader geconcretiseerd. De ED introduceert volgens de IASB een concreter waarderingsmodel, hetgeen in deze bijdrage zal worden behandeld;
- De ED elimineert ten slotte enkele bestaande verschillen tussen US GAAP (ASC 420) en IFRS (IAS 37). Zo worden reorganisatievoorzieningen doorgaans eerder verantwoord onder IAS 37 in vergelijking met ASC 420.

In de volgende paragrafen zullen wij de volgende zaken rond de nieuwe ED behandelen:

- Toepassingsgebied en verwerkingscriteria
- Hoofdlijnen waarderingsgrondslagen verplichtingen
- Verwachtingswaardemodel
- Winstmarge, risico-opslag en disconteringsvoet
- Uitzonderingsbepaling verlieslatende verkoopcontracten en verzekeringcontracten
- Nabeschouwing en gevolgen voor de praktijk

Toepassingsgebied en verwerkingscriteria

De ED behandelt primair de waarderingsgrondslagen van verplichtingen. De IASB heeft in aanvulling op de ED een volledige conceptstandaard inzake verplichtingen op haar website¹ gepubliceerd. De overige onderdelen van de conceptstandaard staan niet open voor commentaar. De IASB is van mening dat behoudens waardering, de wijzigingen ten opzichte van de 2005 ED beperkt zijn. Het toepassingsgebied van de conceptstandaard betreft onder meer: verplichtingen voor herstelwerkzaamheden, juridische geschillen en verplichtingen voor verlieslatende contracten. Financiële verplichtingen, pensioenverplichtingen en belastingverplichtingen etc. vallen buiten de nieuwe IFRS, doordat deze verplichtingen reeds in andere standaarden worden behandeld.

Een verplichting dient in de balans te worden opgenomen indien:

1. de onderneming een huidige verplichting heeft (in rechte afdwingbaar of feitelijk); en
2. er een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de omvang van de verplichting.

Slechts die verplichtingen die voortvloeien uit gebeurtenissen uit het verleden, en die blijven bestaan onafhankelijk van een toekomstige handeling van de onderneming, leiden tot het treffen van een voorziening. Voorzieningen voor algemene bedrijfsrisico's en toekomstige verliezen of toekomstige verplichtingen zijn derhalve niet toegestaan. De verwerkingscriteria in de conceptstandaard zijn identiek aan IAS 37, met dien verstande dat het waarschijnlijkheidscriterium (zoals vermeld in het eerste aandachtspunt in de inleiding) is verwijderd. Zo dient een verplichting met een 40% kans op uitstroom van middelen, en die betrouwbaar kan worden geschat, voortaan te worden verwerkt.

¹ <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/3C00FC6B-F8E3-4826-82B4-3580989B31EA/0/IFRSLiabilitiesWorkingDraftFeb10.pdf>

De onzekerheid komt tot uitdrukking in de waardering van de verplichting zelf (zie hierna). Dit betekent in beginsel dat meer verplichtingen in de balans dienen te worden opgenomen in vergelijking tot IAS 37.

Hoofdpijnen waarderingsgrondslagen verplichtingen

De hoofdregel voor de waardering van verplichtingen is als volgt: *“the amount that an entity would rationally pay today to be relieved of the present obligation”*. Het bedrag dat de entiteit rationeel gezien zou betalen om van de verplichting af te komen, is in beginsel de contante waarde van de toekomstige kasstromen benodigd om de verplichting te voldoen. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de tijdswaarde van geld en het risico dat de kasstromen afwijken van de inschatting. Er zijn echter ook omstandigheden denkbaar waarbij de onderneming de verplichting tegen een *lager* bedrag kan annuleren of overdragen aan een andere partij. In die situatie dient de onderneming de verplichting tegen dit lagere bedrag te waarderen. De IASB is van mening dat deze situatie zich slechts in uitzonderlijke gevallen voordoet. Ondernemingen zijn doorgaans niet in staat verplichtingen (tegen een lager bedrag) te annuleren of over te dragen aan een derde partij. Indien dit namelijk wel het geval zou zijn, dan had de onderneming de verplichting (rationeel gezien) al afgewikkeld per balansdatum. De algemene waarderingsgrondslag is samengevat in figuur 1.

Verwachtingswaardemodel

Indien de omvang of het tijdstip van toekomstige kasstromen onzeker is, dan dient de onderneming de verwachte contante waarde van de verplichting in te schatten, rekening houdend met de waarschijnlijkheid van verschillende uitkomsten. In de praktijk verwacht de IASB dat men met een beperkt aantal uitkomsten en waarschijnlijkheden een redelijke inschatting kan maken van de omvang van de verplichting. De gewogen gemiddelde verwachtingswaardeberekeningen hoeven op zich niet complex te zijn. Het verwachtingswaardemodel uit de ED en de bestaande

systematiek onder IAS 37 worden geïllustreerd in voorbeeld 1. Indien de verplichting wordt voldaan door betalingen aan een andere partij (bijvoorbeeld bij een juridisch geschil), dan dienen de volgende kasstromen in de waardering te worden betrokken:

- De betalingen aan de andere partij; en
- Daaraan gerelateerde kosten, zoals bijvoorbeeld externe juridische kosten of interne kosten van een ‘in-house’ afdeling juridische zaken.

Voorbeeld 1. Binaire verplichting (juridische claim)

Onderneming A heeft een juridische claim, met een kans van 60% dat geen betaling hoeft te worden verricht en 40% kans op een voor onderneming A negatieve uitkomst, waarbij de totale claim ter hoogte van EUR 1.000.000 moet worden betaald.

Uitwerking ED 2010/1:

Neem aan dat in deze casus geen sprake is van een risico-opslag. Dit betekent dat onderneming A ervan uit gaat dat de werkelijke betaling niet afwijkt van de geschatte betaling. De gewogen gemiddelde verwachtingswaarde bedraagt: EUR 400.000 (=60%*0 + 40%*1.000.000). Onderneming A dient onder de ED derhalve een *verplichting voor EUR 400.000* te verantwoorden.

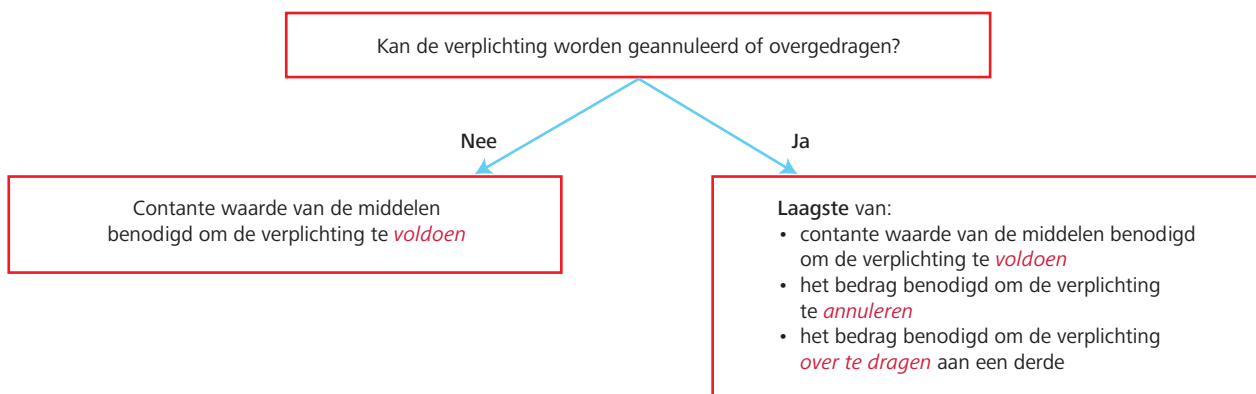
Uitwerking IAS 37:

Op grond van IAS 37 dient een verplichting te worden gevormd op basis van het afzonderlijk meest waarschijnlijke resultaat (zijnde een succesvolle uitkomst met een kans van 60%). In deze casus is het aannemelijk dat de claim zal resulteren in totale kosten van EUR 0 en daarom dient *geén verplichting* te worden opgenomen in de balans.

Winstmarge, risico-opslag en disconteringsvoet

De ED geeft nadere waarderingsvoorschriften voor ‘service obligations’. Service obligations zijn verplichtingen waarbij een bepaalde activiteit of handeling van de onderneming noodzakelijk is. Te denken valt hierbij aan een voorziening voor herstelkosten (b.v. een amoveringsverplichting bodemverontreiniging of het ontmantelen van een boorplatform). De relevante kasstromen bij deze verplichtingen zijn de bedragen die een onderneming

Figuur 1. Waarderingsgrondslag ED 2010/1

rationeel gezien zou betalen aan een aannemer om de toekomstige activiteiten of handelingen namens de onderneming te verrichten. Indien er een actieve markt bestaat voor de desbetreffende activiteiten of handelingen, dan is de aanneemsom de waarderingsgrondslag voor de verplichting. Indien er geen actieve markt bestaat, dan dient de onderneming een inschatting te maken van het bedrag dat de onderneming zelf zou doorbelasten aan een derde partij om de desbetreffende activiteit te verrichten. Deze inschatting omvat de kosten die de onderneming zal moeten maken, plus een winstmarge die de onderneming in rekening zou brengen indien de activiteiten voor een derde zouden worden verricht. De IASB is van mening dat voor de meeste service obligations actieve markten zullen bestaan. De aanneemsom vormt dan een objectieve maatstaf voor de inschatting van dergelijke verplichtingen. Het waarderingsmodel voor service obligations uit de ED en IAS 37 is samengevat in figuur 2.

De inschatting van de omvang van een verplichting kan afwijken van de werkelijke kasstromen. Dit risico dient in de waardering tot uitdrukking te worden gebracht door middel van een risico-opslag die de onderneming (rationeel gezien) zou betalen om van deze onzekerheid af te komen. Indien de risico-opslag 5% bedraagt, dan zou onder de ED de totale verplichting in voorbeeld 1 in totaal EUR 420.000 bedragen (zijnde EUR 400.000 plus de 5% risico-opslag).

De ED bepaalt dat toekomstige kasstromen contant dienen te worden gemaakt tegen een disconteringsvoet die de huidige marktomstandigheden van de tijdswaarde van geld reflecteert. Voorts dienen de specifieke risico's behorende bij het type verplichting in aanmerking te worden genomen.

Uitzonderingsbepaling verlieslatende verkoopcontracten en verzekeringscontracten

Een beperkte uitzonderingsbepaling is van toepassing voor verlieslatende verkoopcontracten en verzekeringscontracten uit hoofde van transacties

die vallen onder IAS 18 'Revenue' en IFRS 4 'Insurance Contracts'. Voor deze verlieslatende contracten blijft het huidige waarderingsmodel uit IAS 37 (i.c. verwachte en nog te maken kosten) voorlopig van toepassing. Dit in verband met de lopende herzieningsprojecten voor de verslaggeving van opbrengsten en verzekeringscontracten.

Nabeschuiving en gevolgen voor de praktijk

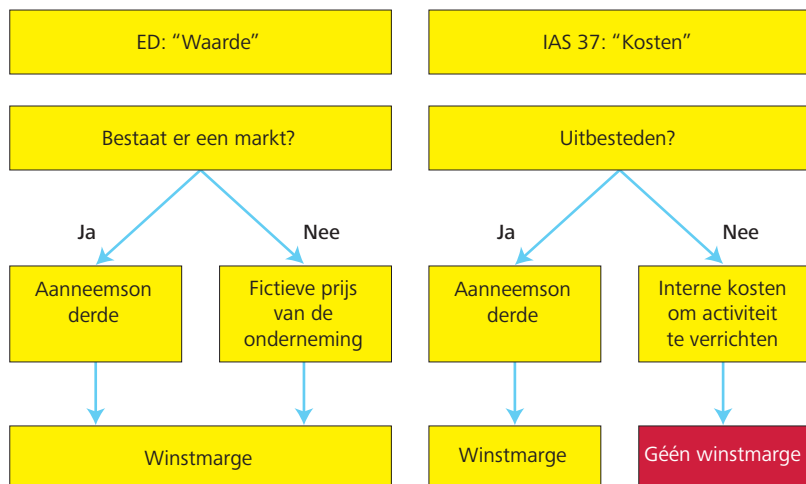
Hoewel een nieuwe IFRS inzake verplichtingen op zijn vroegst in 2012 van kracht zal worden, verdient het aanbeveling tijdig de consequenties van de nieuwe ED in kaart te brengen. Onze initiële observaties hierbij zijn als volgt:

- Door de eliminatie van het waarschijnlijkheidscriterium zal de populatie van verplichtingen op de balans naar verwachting toenemen. Dit betekent dat meer verplichtingen worden onderworpen aan het verwachtingswaardemodel, waarbij waarschijnlijkheden en gewogen gemiddelde kasstromen centraal staan. De toelichting rond de totstandkoming en berekening van verplichtingen wordt daardoor ook relevanter;
- Voornoemd punt zal de nodige consequenties hebben voor bestaande processen en informatiesystemen. Meer informatie dient geregistreerd te worden inzake de mogelijke uitkomsten en kansen daarop. Dit laatste zal voor sommige organisaties meer tijd vergen dan nu gebruikelijk is. Dit betekent dat de ED tot hogere kosten voor de opstelling van jaarrekeningen zou kunnen leiden;
- De ED kan ook de financiële positie van ondernemingen beïnvloeden. Wij raden ondernemingen derhalve aan de mogelijke gevolgen op financiële ratio's en eventuele compliance met financieringsconvenanten goed in het oog te houden.

De vervanging van IAS 37 blijft omstrede. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de hardnekkige tegenstem op de ED door zes van de vijftien IASB-leden. Inmiddels hebben de RJ en het EFRAG zich kritisch uitgelaten over de ED in commentaarbrieven. Met name de theoretische winstmargebepaling en ook het loslaten van het waarschijnlijkheidscriterium veroorzaken de nodige weerstand tegen de ED. Wij zullen ongetwijfeld in een van de volgende Updates op dit project terugkomen inclusief de respons van de IASB op de ontvangen commentaren bij de ED.

Drs. Peter Thomson RA CPA

Figuur 2. Waarderingsmodel ED 2010/1 versus IAS 37

10 vragen over ‘the reporting entity’

De IASB werkt in een gezamenlijk project met de Amerikaanse regelgever (FASB) aan een nieuw Conceptual Framework. Hierin worden de algemene grondslagen vastgelegd van externe verslaggeving. Dit project bestaat uit meerdere onderdelen. Een van deze onderdelen betreft de vraag wat onder de verslaggevende entiteit (‘reporting entity’) moet worden verstaan. In maart jl. heeft de IASB hierover een exposure draft (hierna: ED) gepubliceerd. In dit artikel wordt aan de hand van 10 vragen nader ingegaan op deze ED.

Wat is de voorgestelde definitie van een verslaggevende entiteit?

In de ED wordt een verslaggevende entiteit als volgt omschreven: *‘A reporting entity is a circumscribed area of economic activities whose financial information has the potential to be useful to existing and potential equity investors, lenders and the creditors who cannot directly obtain the information they need in making decisions about providing resources to the entity and in assessing whether the management and the governing board of that entity have made efficient and effective use of resources provided.’*

In deze definitie zijn drie aspecten opgenomen:

- economische activiteiten van een entiteit vinden plaats, hebben plaatsgevonden of zullen plaatsvinden;
- deze economische activiteiten kunnen objectief worden onderscheiden van de activiteiten van de andere entiteiten en van de economische omgeving waarin de eenheid opereert; en
- financiële informatie over de economische activiteiten van die entiteit hebben de potentie om van waarde te zijn bij enerzijds het nemen van beslissingen over kapitaalverschaffing aan deze entiteit en anderzijds bij het evalueren of het management het verschaft kapitaal op efficiënte en effectieve wijze heeft gebruikt.

Deze drie aspecten moeten volgens de ED altijd aanwezig zijn om te kunnen spreken van een verslaggevende entiteit.

Waarom is het van belang om een verslaggevende entiteit te omschrijven?

In een ander deel van het project inzake het Conceptual Framework is de doelstelling van financial reporting verwoord. Deze doelstelling luidt als volgt: *‘The objective of general purpose financial reporting is to provide financial information about the reporting entity that is useful in making decisions about providing resources to the entity and in assessing whether the management and the governing board of that entity have made efficient and effective use of the resources provided.’* In deze doelstelling is de verslaggevende entiteit als begrip opgenomen. Van belang is dan ook wat een verslaggevende entiteit is. De IASB onderkent dat primair lokale jurisdicties bepalen welke entiteiten verplicht zijn hun jaarrekening op te stellen. Toch is het volgens de IASB van belang om in algemene zin in het Conceptual Framework de grenzen te bepalen van een verslaggevende entiteit. Hierbij gaat het om de volgende twee vraagstukken:

- Kan een onderdeel van een juridische entiteit (bijvoorbeeld een rechtspersoon) ook een verslaggevende entiteit zijn?
- Wanneer dienen de grenzen tussen juridische entiteiten te worden genegeerd teneinde de entiteiten als gezamenlijke eenheid te presenteren?

Kan een onderdeel van een juridische entiteit (bijvoorbeeld een rechtspersoon) ook een verslaggevende entiteit zijn?

Ja, een verslaggevende entiteit kan een deel van een juridische entiteit zijn. Een private-equityinvesteerder kan bijvoorbeeld interesse hebben in een branche of een divisie van een juridische entiteit. De economische activiteiten van de branche of divisie kunnen op objectieve wijze worden onderscheiden van de andere activiteiten van de juridische entiteit. In dat geval voldoet de branche of divisie aan de omschrijving van een verslaggevende entiteit en is het volgens de IASB mogelijk dat deze branche of divisie een jaarrekening opstelt op basis van IFRS.

Is een juridische entiteit altijd een verslaggevende entiteit?

Nee, een juridische entiteit hoeft niet te kwalificeren als een verslaggevende entiteit, bijvoorbeeld omdat de economische activiteiten in hoge mate zijn verstrengd met de economische activiteiten

‘A reporting entity is a circumscribed area of economic activities whose financial information has the potential to be useful to existing and potential equity investors, lenders and the creditors who cannot directly obtain the information they need in making decisions about providing resources to the entity and in assessing whether the management and the governing board of that entity have made efficient and effective use of resources provided.’

van een andere entiteit. In dat geval is het niet mogelijk om op objectieve basis de activiteiten van deze beide entiteiten te onderscheiden. Dit zal echter niet vaak voorkomen. De IASB stelt dan ook dat bijna alle juridische entiteiten de potentie hebben om verslaggevende entiteiten te zijn.

Wanneer dienen de grenzen tussen juridische entiteiten te worden genegeerd teneinde de entiteiten als gezamenlijke eenheid te presenteren?

Een entiteit die control (overheersende zeggenschap) heeft in een andere entiteit moet een jaarrekening opstellen van beide entiteiten als één verslaggevende entiteit. De geconsolideerde jaarrekening is een

‘The objective of general purpose financial reporting is to provide financial information about the reporting entity that is useful in making decisions about providing resources to the entity and in assessing whether the management and the governing board of that entity have made efficient and effective use of the resources provided.’

voorbeeld van een jaarrekening van een verslaggevende entiteit bestaande uit een groep van (juridische) entiteiten. De groep als verslaggevende entiteit is in dat geval geen juridische entiteit.

Hoe wordt control in de ED gedefinieerd?

Een entiteit moet een geconsolideerde jaarrekening opstellen als er sprake is van control over een andere entiteit. Control wordt in de ED als volgt gedefinieerd: ‘An entity controls another entity when it has the power to direct the activities of that other entity to generate benefits for (or limit losses to) itself.’ Deze definitie sluit aan bij de huidige definitie van control in IFRS.

Wat is de reden achter de verplichting tot het opstellen van een geconsolideerde jaarrekening?

De IASB stelt in de ED dat een geconsolideerde jaarrekening naar alle waarschijnlijkheid de meest relevante informatie oplevert voor de meeste gebruikers. Voor kapitaalverschaffers draait het om kasstromen en andere voordelen die naar hen toevloeien vanuit de controlling entiteit. Deze kasstromen en andere voordelen zullen echter veelal in hoge mate afhankelijk zijn van de kasstromen en andere voordelen van de entiteiten waarover de controlling entiteit control heeft. En zullen afhankelijk zijn van de activiteiten van deze entiteiten en de richting die hieraan door de controlling entiteit wordt gegeven. Daarom concludeert de IASB dat een entiteit die control heeft in een of meer andere entiteiten een geconsolideerde jaarrekening moet opstellen. De verslaggevende entiteit is dan echter niet de controlling entiteit. De verslaggevende entiteit is dan de controlling entiteit samen met de entiteiten waarin control aanwezig is. De geconsolideerde jaarrekening wordt dan ook vanuit dat eenheidsperspectief opgesteld. Het eenheidsperspectief houdt in dat een geconsolideerde jaarrekening wordt opgesteld alsof er sprake is van één entiteit (entity concept). In Nederland zijn wij gewend de geconsolideerde jaarrekening op te stellen vanuit het perspectief van de moedermaatschappij (parent company (extension) concept).

Blijkt het eenheidsperspectief reeds uit standaarden van de IASB?

Ja, op diverse plaatsen binnen de huidige standaarden en interpretaties van de IASB blijkt dit eenheidsperspectief. Een goed voorbeeld hiervan is hetgeen is opgenomen in IAS 27 (Revised). Een moedermaatschappij kan een extra belang verkrijgen van de minderheidsaandeelhouder in een reeds geconsolideerde dochtermaatschappij. In IAS 27 (Revised) is bepaald dat dergelijke transacties worden verwerkt binnen het eigen vermogen van de groep. Dit benadrukt dat er vanuit het perspectief van de verslaggevende entiteit niets is gewijzigd. Het betreft een transactie tussen aandeelhouders van de verslaggevende entiteit. Een ander voorbeeld betreft de verplichte classificatie van het minderheidsbelang als onderdeel van het geconsolideerde eigen vermogen.

Mag een entiteit die control heeft over een andere entiteit ook een enkelvoudige jaarrekening opstellen?

Ja, dat mag, als deze controlling entiteit ook een geconsolideerde jaarrekening opstelt. De IASB geeft in de ED aan dat een enkelvoudige jaarrekening in combinatie met een geconsolideerde jaarrekening mogelijk relevante informatie verschaft aan gebruikers. In IFRS is geen verplichting opgenomen om een enkelvoudige jaarrekening op te stellen naast een geconsolideerde jaarrekening. Nederlandse rechtspersonen zijn op grond van de wet verplicht een enkelvoudige jaarrekening op te stellen naast een eventuele geconsolideerde jaarrekening.

Mogen gecombineerde jaarrekeningen worden opgesteld?

Ja. Een gecombineerde jaarrekening wordt door de IASB in de ED omschreven als een jaarrekening die informatie bevat over twee of meer entiteiten waarover een controlling entiteit control heeft. Een gecombineerde jaarrekening bevat geen informatie over de controlling entiteit zelf. De IASB stelt dat een gecombineerde jaarrekening mogelijk relevante informatie verschaft aan gebruikers. En laat daarom de mogelijkheid open dat een gecombineerde jaarrekening op grond van IFRS wordt opgesteld. Het opstellen van een gecombineerde jaarrekening kan echter niet in de plaats komen van het opstellen van een geconsolideerde jaarrekening door de controlling entiteit. De IASB geeft een voorbeeld van entiteiten die onder control staan van een natuurlijk persoon. Deze natuurlijke persoon heeft rechtstreeks belangen in deze entiteiten. Er is dan ook geen sprake van een holdingstructuur. In dat geval kan een gecombineerde jaarrekening mogelijk relevante informatie verschaffen voor gebruikers. In de gecombineerde jaarrekening worden deze entiteiten dan als één verslaggevende entiteit gepresenteerd.

Drs. Dingeman Manschot RA

Prof. dr. Ralph ter Hoeven RA

‘An entity controls another entity when it has the power to direct the activities of that other entity to generate benefits for (or limit losses to) itself.’

IASB publiceert 'Improvements to IFRSs 2010'

In mei 2010 zijn wijzigingen gepubliceerd in IFRS naar aanleiding van het 'Annual Improvements Project'. De IASB voert jaarlijks een dergelijk project uit. Het betreft wijzigingen waarvan de IASB verwacht dat ze geen grote impact op de praktijk zullen hebben. In dit artikel worden deze wijzigingen kort besproken. De wijzigingen moeten nog wel door het Europese goedkeuringsproces voor toepassing van IFRS binnen de Europese Unie. De meeste wijzigingen zullen naar verwachting geen belangrijke invloed hebben op de verslaggevingspraktijk. Tenzij anders aangegeven gelden deze wijzigingen voor boekjaren die aanvangen op of na 1 januari 2011. Overigens wordt eerdere toepassing toegestaan.

IFRS 1 First-time adoption of IFRSs

Gebruk van veronderstelde kostprijs bij prijsgeruleerde activiteiten

De uitzonderingsregel dat eerste toepassers ervoor mogen kiezen om de bestaande boekwaarde onder de voorgaande (lokale) GAAP te gebruiken als de veronderstelde kostprijs onder IFRS, is uitgebreid naar immateriële en materiële vaste activa die worden of werden gebruikt in prijsgeruleerde activiteiten. De activiteiten van sommige ondernemingen zijn gereguleerd om ervoor te zorgen dat klanten een redelijke prijs betalen voor de diensten en producten van deze ondernemingen. Anderzijds zorgen deze tarieven ervoor dat een onderneming een redelijke marge kan maken. Een voorbeeld hiervan zijn de activiteiten van gas- en elektriciteitstransportmaatschappijen. Een onderneming met dergelijke activa kan onder de voorgaande GAAP bedragen hebben geactiveerd als onderdeel van deze activa die onder IFRS niet mogen worden geactiveerd. In dat geval moest een dergelijke onderneming bij eerste toepassing van IFRS de waardering van deze activa retrospectief aanpassen

dan wel de reële waarde als veronderstelde kostprijs hanteren. Hierdoor was het niet mogelijk de bestaande boekwaarde onder de voorgaande (lokale) GAAP te gebruiken als de veronderstelde kostprijs onder IFRS. Nu is toepassing van deze optie wel mogelijk. Deze optie kan op individuele basis voor elk van die activa worden gemaakt. Wel moet op de aldus bepaalde eerste boekwaarde een impairmenttest worden uitgevoerd conform IAS 36 'Impairment of assets'. Door deze wijziging is het mogelijk dat bedragen die normaliter niet voor activering in aanmerking komen (bijvoorbeeld toegerekende financieringskosten over eigen vermogen), tegen de oude boekwaarde geactiveerd blijven. Voorheen moesten dergelijke bedragen bij eerste toepassing van IFRS worden afgeboekt of worden gewaardeerd tegen de reële waarde als veronderstelde kostprijs. Beide varianten leverden de nodige praktische problemen op om de desbetreffende bedragen te bepalen.

Stelselwijzigingen in het jaar van eerste toepassing van IFRS

Een onderneming kan bijvoorbeeld van plan zijn voor boekjaar 2011 voor het eerst IFRS toe te gaan passen. Deze onderneming kan reeds een halfjaarbericht hebben gepubliceerd in overeenstemming met IAS 34 'Interim financial reporting'. Vervolgens kan deze onderneming besluiten een stelselwijziging door te willen voeren. Of alsnog een uitzonderingsbepaling van IFRS 1 anders toe te passen. Niet duidelijk was hoe in dat geval hiermee moest worden omgegaan in de eerste volledige IFRS jaarrekening over 2011. De aanpassing in IFRS 1 verduidelijkt dat in dat geval deze wijzigingen moeten worden toegelicht en opgenomen in een aangepaste reconciliatie tussen de voorgaande GAAP en IFRS.

Geherwaardeerde waarde als basis voor veronderstelde kostprijs

Een eerste toepasser kan onder de voorgaande GAAP een herwaardering naar reële waarde hebben toegepast, bijvoorbeeld in het kader van een privatisering of een beursgang (IPO). IFRS 1 staat toe dat een dergelijke waardering (event-driven fair value measurement) als veronderstelde kostprijs bij overgang naar IFRS 1 wordt gebruikt. Deze optie zag echter alleen toe op 'event-driven fair value measurements' die plaatsgevonden hadden voor

de transitiedatum naar IFRS. Niet op 'event-driven fair value measurements' tussen de transitiedatum (bijvoorbeeld 1 januari 2010) en de rapporteringsdatum van de eerste IFRS-jaarrekening (bijvoorbeeld 31 december 2011). De IASB heeft nu bepaald dat eerste toepassers ook dergelijke herwaarderingen in deze periode mogen gebruiken als de veronderstelde kostprijs per die waarderingsdatum. Een aanpassing van de boekwaarde die hiervan het gevolg is moet rechtstreeks in het eigen vermogen worden verwerkt.

IFRS 3 Business combinations

Waardering van minderheidsbelangen bij de verwerking van een overname

Bij de verwerking van een overname van een andere onderneming kan er sprake zijn van een minderheidsbelang. Stel dat een onderneming een 80%-belang verwerft in een overname. Dan resteert een minderheidsbelang ter hoogte van 20%. IFRS 3 Revised bepaalt dat bij de verwerking van deze overname dit minderheidsbelang kan worden verwerkt tegen reële waarde van het minderheidsbelang, dan wel als het proportionele deel van de reële waarde van de overgenomen identificeerbare activa en verplichtingen. IFRS 3 Revised staat dus toe dat ook eventuele goodwill met betrekking tot het minderheidsbelang wordt verantwoord. Onder de oude IFRS 3 was dat niet toegestaan.

De huidige IFRS 3 Revised kan ertoe leiden dat sommige eigenvermogensinstrumenten met betrekking tot een minderheidsbelang op nihil kunnen worden gewaardeerd. Dit kan spelen als een onderneming kiest voor waardering van het minderheidsbelang tegen het proportionele deel van de identificeerbare activa. Het gevolg is dat er een risico bestaat dat bepaalde belangen van derden in de overgenomen partij niet tot uitdrukking komen in de geconsolideerde jaarrekening van de overnemende partij. Om dit te voorkomen is voornoemde keuzemogelijkheid van waardering als het proportionele deel van de reële waarde van de overgenomen identificeerbare activa en verplichtingen thans alleen nog maar mogelijk voor bestaande eigendomsrechten (present ownership instruments) die de houders bij liquidatie recht geven op een proportioneel deel van de activa. Alle andere componenten van het minderheidsbelang moeten worden gewaardeerd tegen de reële waarde, tenzij een andere waardering volgens een bepaalde IFRS is vereist. Een voorbeeld daarvan is een op aandelen gebaseerde betaling die onder het toepassingsgebied van IFRS 2 valt.

Deze wijziging is van kracht voor boekjaren die aanvangen op of na 1 juli 2010. Eerdere toepassing is toegestaan. Toepassing vindt prospectief plaats op overnames waarop de onderneming IFRS 3 Revised toepast.

Voorwaardelijke vergoedingen als onderdeel van de verkrijgingsprijs

IFRS 3 Revised bepaalt dat veranderingen in de reële waarde van een voorwaardelijke vergoeding (contingent consideration) na de overname het resultaat kunnen zijn van additionele informatie over feiten en omstandigheden op de overnamedatum. Deze veranderingen leiden tot aanpassing van de verkrijgingsprijs en de daaruit voortvloeiende aanpassing van de (negatieve of positieve) goodwill. Indien er echter veranderingen zijn als gevolg van gebeurtenissen na de overnamedatum, zoals het behalen van bepaalde targets, worden deze veranderingen als volgt verantwoord:

- indien de voorwaardelijke vergoeding als eigen vermogen is geclassificeerd, wordt de waarde niet aangepast. De toekomstige afrekening zal binnen het eigen vermogen worden verwerkt;
- indien de voorwaardelijke vergoeding als een actiefpost of een verplichting is geclassificeerd en valt onder IAS 39 'Financial instruments: Recognition and Measurement' zal de post gewaardeerd worden op reële waarde met veranderingen in de winst-en-verliesrekening of in het overzicht van het totaalresultaat (other comprehensive income). Indien de voorwaardelijke vergoeding buiten de reikwijdte valt van IAS 39, zal deze worden gewaardeerd in overeenstemming met IAS 37 'Provisions, contingent liabilities and contingent assets' of een andere IFRS.

Onder IFRS 3 verwerkte de verkrijgende partij een dergelijke koopsomcorrectie als een aanpassing van de verkrijgingsprijs en de daaruit voortvloeiende aanpassing van de (negatieve of positieve) goodwill. Issue was of op deze voorwaardelijke vergoedingen IAS 39 van toepassing is? De IASB bepaalt nu expliciet dat IAS 39 (en ook IAS 32 en IFRS 7) niet gelden voor voorwaardelijke vergoedingen als onderdeel van de verkrijgingsprijs voor een overname die heeft plaatsgevonden voor de eerste toepassingsdatum van IFRS 3 Revised.

Verwerking van share-based payments bij een overname

Het kan zijn dat share-based payments van de overgenomen partij worden vervangen door nieuwe share-based payments van de overnemende partij. Deze moeten bij de verwerking van de overname worden verwerkt als modificaties conform IFRS 2 'Share-based payment'. Vervolgens is de vraag welk deel hiervan deel uitmaakt van de overnameprijs en welk deel een beloningscomponent betreft voor diensten na de overname. De desbetreffende bepalingen zijn expliciet uitgebreid naar alle vervangingsbeloningen, ongeacht of die vervanging verplicht of vrijwillig is. In aanvulling daarop zijn thans specifieke bepalingen opgenomen voor share-based payments van de overgenomen partij die niet worden vervangen. Als deze share-based payments reeds gevestigd zijn, worden ze als onderdeel van het minderheidsbelang gewaardeerd tegen reële waarde.

Voor nog niet geveste share-based payments vindt waardering plaats alsof de overnamedatum de toekenningsdatum is conform de bepalingen van IFRS 2.

Wanneer zijn deze wijzigingen in IFRS 3 van toepassing?

De wijzigingen in IFRS 3 zijn van toepassing voor boekjaren die aanvangen op of na 1 juli 2010. Eerdere toepassing is toegestaan.

IFRS 7 Financial Instruments: disclosures

Verduidelijking van toelichtingsvereisten

Door de IASB is opgenomen in IFRS 7 dat kwalitatieve toelichtingen in de context van de kwantitatieve toelichtingen worden aangemoedigd. Deze dienen om gebruikers behulpzaam te zijn een overall beeld te vormen van de aard en mate van risico's die voortvloeien uit financiële instrumenten. Daarnaast is nadere verduidelijking opgenomen over de diepgang van toelichtingen op kredietrisico en tot zekerheid gehouden onderpanden. Zo is onder meer bepaald dat het financiële effect van ontvangen onderpand en andere kredietbescherming moet worden toegelicht. Een onderneming dient gekwantificeerd aan te geven in welke mate deze zekerheden het kredietrisico mitigeren. Voorheen diende een schatting van de reële waarde van deze zekerheden te worden gegeven. Dat kon leiden tot misleidende informatie over de mate van het resterende kredietrisico. Stel dat voor vordering 1 het maximale kredietrisico per balansdatum 100 bedraagt en een onderpand is ontvangen met een reële waarde per balansdatum van 120. Voor vordering 2 bedraagt het maximale kredietrisico 100 en is een onderpand ontvangen met een reële waarde van 80. Deze beide vorderingen behoren tot dezelfde categorie financiële activa. Door het vermelden van de reële waarde van ontvangen zekerheden voor deze categorie financiële activa, hier 200, ontstaat ten onrechte de indruk dat het kredietrisico volledig is gemitigeerd. Echter, deze onderneming heeft op vordering 2 het maximale kredietrisico ter hoogte van 100 slechts voor 80% gemitigeerd. Vandaar dat IFRS 7.36 nu bepaalt dat het financiële effect van de ontvangen onderpanden op het mitigeren van het maximale kredietrisico moet worden toegelicht. In dit voorbeeld wordt het maximale kredietrisico ter hoogte van 200 verlaagd naar 20, een reductie van 90%.

IAS 1 Presentation of financial statements

Verduidelijking van presentatie mutatieoverzicht van het eigen vermogen

In het mutatieoverzicht van het eigen vermogen moeten de mutaties voor iedere component van het eigen vermogen worden weergegeven. Niet duidelijk was of in dit overzicht reeds een analyse moest worden opgenomen van other comprehensive income (OCI) per item (bijvoorbeeld voor de items koersverschillen en actuariële resultaten). Of dat kon worden volstaan met een totaalmutatie inzake OCI en dat uitsplitsing in de toelichting plaatsvindt. De IASB heeft nu bepaald

dat beide is toegestaan. Er mag dus ook gekozen worden om de informatie per OCI-item in de toelichting op te nemen (en in het mutatieoverzicht van het eigen vermogen alleen het totaal van het OCI).

IAS 27 Consolidated and separate financial statements

Overgangsbepalingen voor wijzigingen in IAS 27

In 2008 zijn wijzigingen in IAS 27 aangebracht. Tegelijkertijd zijn als gevolg van deze wijzigingen in IAS 27 wijzigingen doorgevoerd in IAS 21 'The effect of changes in foreign rates', in IAS 28 'Investments in associates' en in IAS 31 'Interests in joint ventures'. Niet duidelijk was of deze wijzigingen in IAS 21, 28 en 31 prospectief dan wel retrospectief moesten worden verwerkt. Voor het merendeel van deze wijzigingen is thans aangegeven dat deze prospectief moeten worden verwerkt.

IAS 34 Interim financial reporting

Significante gebeurtenissen en transacties

De IASB constateerde dat in de praktijk onduidelijkheid bestond over de in een tussentijds verslag op te nemen informatie. In IAS 34 is daarom nader verduidelijkt dat in een tussentijds verslag een toelichting moet worden gegeven van de gebeurtenissen en transacties die belangrijk zijn voor het verkrijgen van inzicht in de wijzigingen in de financiële positie en de prestaties van de onderneming sinds de meest recente jaarrekening. Voorts is nu specifiek aangegeven hoe dit principe moet worden toegepast voor het toelichten van financiële instrumenten in een tussentijds verslag. Onder meer wordt specifiek aangegeven welke informatie met betrekking tot de reële waarde van financiële instrumenten moet worden opgenomen in een tussentijds verslag.

IFRIC 13 Customer loyalty programmes

Reële waarde van spaarpunten

In de application guidance van IFRIC 13 is verduidelijkt hoe de reële waarde van spaarpunten wordt geschat op basis van de reële waarde van de tegenprestatie. In dat geval moet rekening worden gehouden met de spaarpunten die naar verwachting niet worden ingewisseld en met kortingen die klanten ook zonder spaarpunten zouden krijgen.

Corné Kimenai RA

Drs. Dingeman Manschot RA

Voorstellen IASB over classificatie en waardering van financiële verplichtingen gepubliceerd

In het traject van de complete herziening van IAS 39, heeft de IASB inmiddels een nieuwe exposure draft gepubliceerd (ED/2010/4 – Fair Value Option for Financial Liabilities). Waar de classificatie en waardering van financiële activa inmiddels zijn opgenomen in IFRS 9 (de opvolger van IAS 39), kon de IASB eind 2009 geen overeenstemming bereiken over de classificatie en waardering van financiële verplichtingen. Inmiddels is deze overeenstemming bereikt en is de consensus opgenomen in deze ED die hierna kort zal worden besproken.

Classificatie en bifurcatie van financiële verplichtingen

Het belangrijkste voorstel van de ED/2010/4 is dat de huidige classificatie- en waarderingsbepalingen voor financiële verplichtingen intact blijven. Daar zag het lange tijd niet naar uit want vele IASB-leden spraken de voorkeur uit om de classificatiebepalingen van financiële activa ook te laten gelden voor financiële verplichtingen. Dit voorlopige standpunt van de IASB werd zeer kritisch ontvangen. Allereerst zou dit volgens de criticasters betekenen dat vele hybride vermogensinstrumenten niet meer in een deel Eigen Vermogen en een deel Vreemd Vermogen uitgesplitst mochten worden. In tweede plaats zouden verplichtingen die nu nog op geamortiseerde kostprijs gewaardeerd stonden tegen fair value moeten worden gewaardeerd. Volgens velen geeft deze grondslag voor financiële verplichtingen geen goed beeld van de prestaties van de onderneming, tenzij de instrumenten voor handelsdoeleinden worden gebruikt (wat maar zelden het geval is). Waardering van een financiële verplichting tegen fair value betekent immers dat een dalende (eigen) kredietwaardigheid van de onderneming een winst oplevert en een stijgende kredietwaardigheid een verlies. Volgens velen een contra-indicatieve weergave van de prestaties van de onderneming. De IASB is gevoelig gebleken voor dit argument en heeft besloten dat geen andere verwerkingswijze

een betere informatie voor de gebruikers oplevert en houdt de classificatie en de bifurcatiebepalingen (het uitsplitsen van een financieel instrument in een EV- en VV-component) derhalve bij het oude.

Fair value option (FVO) voor financiële verplichtingen en invloed eigen kredietwaardigheid

De ED maakt onderscheid tussen financiële verplichtingen gehouden voor handelsdoeleinden en financiële verplichtingen waarvoor de fair value optie wordt toegepast. Financiële verplichtingen die voor de handel worden gehouden dienen conform de huidige IAS 39-standaard tegen reële waarde te worden gewaardeerd, waarbij de waardeveranderingen in de winst- en verliesrekening moeten worden verwerkt. Indien echter de fair value optie wordt toegepast, dan dient de presentatie van de waardeveranderingen op basis van een tweestapsmodel plaats te vinden. Als eerste stap dient de totale waardeverandering in de winst-en-verliesrekening te worden verwerkt. Vervolgens dient als tweede stap de waardeverandering die is toe te schrijven aan de verandering van de eigen kredietwaardigheid overgeboekt te worden van de winst-en-verliesrekening naar de rubriek 'other comprehensive income'.

Met deze presentatiewijze - die de kern vormt van de ED - hoopt de IASB zowel de kool als de geit te sparen. Enerzijds blijft de waardering tegen fair value plaatsvinden waardoor in de balans wel degelijk de gevolgen van veranderingen in de eigen kredietwaardigheid zichtbaar worden gemaakt. Anderzijds probeert de IASB met de tweestaps presentatiewijze te voorkomen dat de gevolgen van de eigen kredietwaardigheid doorwerken in de winst-en-verliesrekening. Het belangrijkste kritiekpunt op dit voorstel is dat door deze presentatiewijze een accounting mismatch tussen financiële activa en financiële verplichtingen kan ontstaan. Indien bijvoorbeeld de FVO wordt toegepast voor bepaalde financiële verplichtingen waarmee een portefeuille beleggingen is gefinancierd, wordt een accounting mismatch zichtbaar. Aan de activazijde dient immers de gehele waardeverandering in de winst-en-verliesrekening te worden verwerkt. Het gevoelige van dit kritiekpunt is dat het gebruik van de FVO juist dient ter voorkoming van accounting mismatches. De

IASB verwacht echter dat het effect van deze mismatch in de praktijk beperkt zal zijn. Het zal verder in de praktijk dikwijls geen sinecure zijn om het effect van de verandering in de eigen kredietwaardigheid te isoleren van de gehele waardeverandering van het instrument.

Hierna wordt het bovenstaande voorstel met een simpel voorbeeld geïllustreerd.

Voorbeeld

Een onderneming past de FVO toe op een vastrentende financiële verplichting (geen handelsinstrument). Aan het begin van 20x1 was de verplichting 100 waard en aan het einde van deze periode 110. De reële-waardeverandering van 10 is voor 2 toe te schrijven aan de verbetering van de eigen kredietwaardigheid en voor 8 aan overige veranderingen (zoals een daling van de risicovrije rentevoet). De volgende journaalposten dienen te worden geboekt:

Dr: Loss on remeasurement (P&L)	10	
Cr: Financial liability designated at FVTPL *		10
Dr: Other comprehensive income	2	
Cr: Fair value change attributable to own credit risk (P&L)		2

* FVTPL = fair value through profit and loss

Classificatie overige financiële verplichtingen

Indien financiële verplichtingen niet voor handelsdoeleinden worden gebruikt en de onderneming ook geen gebruikmaakt van de FVO, dan dient de financiële verplichting tegen geamortiseerde kostprijs te worden gewaardeerd, hetgeen in lijn is met de huidige classificatiewijze in IAS 39.

Prof. dr. Ralph ter Hoeven RA

IASB Exposure Draft Defined Benefit Plans

Op 29 april 2010 is de Exposure Draft “Defined Benefit Plans (Proposed amendments to IAS 19 Employee Benefits)” gepubliceerd. De publicatie van deze exposure draft is onderdeel van het IASB-project om de verslaglegging van pensioengerelateerde personeelsbeloningen te verbeteren. Na een korte schets van de chronologie van het IASB-project ‘Post-employment benefits, including pensions’ zullen wij ingaan op de in de exposure draft voorgestelde aanpassingen van de huidige IAS 19 waarbij wij tevens aandacht besteden aan de gevolgen voor de verslaggevingspraktijk.

Chronologie IASB-project ‘Post-Employment Benefits, including Pensions’

In juli 2006 heeft de IASB het project post-employment benefits op de agenda gezet met als doel een volledige herziening van de verslaglegging van personeelsbeloningen. Besloten is om de herziening van IAS 19 plaats te laten vinden in twee fasen. In de eerste fase worden enkele kortetermijnverbeteringen van IAS 19 voorgesteld die ervoor moeten zorgen dat een aantal toepassingsproblemen wordt opgelost, zonder dat er aan de algemene uitgangspunten wordt getornd. In de tweede fase zal IAS 19 fundamenteel worden herzien. De publicatie van de huidige exposure draft is een onderdeel van de eerste fase. Op dit moment is nog weinig bekend over de precieze inrichting van de tweede fase.

De IASB heeft met betrekking tot de eerste fase in maart 2008 een discussiepaper gepubliceerd (“Views on Amendments to IAS 19 Employee Benefits”). In de discussiepaper zijn verschillende onderdelen van het huidige IAS 19 accountingmodel behandeld en door de IASB voorstellen ter wijziging aangedragen. Het omvangrijke commentaar op deze discussiepaper (bijna 200 commentaarbrieven) is meegenomen in de recentelijk gepubliceerde exposure draft. Door middel van de voorgestelde aanpassingen in deze exposure draft wenst de IASB specifieke

verbeteringen met betrekking tot verslaglegging van toegezegdpensioenregelingen (defined benefit plans) op korte termijn (midden 2011) door te voeren.

De exposure draft en de belangrijkste wijzigingen van IAS 19

Hieronder zullen wij specifiek ingaan op de in de exposure draft opgenomen wijzigingen ten opzichte van de huidige IAS 19.

Eliminatie ‘smoothing mechanisms’

In de eerste plaats worden alle smoothing mechanisms die thans in IAS 19 begrepen zijn verwijderd. Op basis van de exposure draft dienen ondernemingen met een defined benefit regeling alle wijzigingen van de contante waarde van de toegezegde pensioenverplichting (Defined Benefit Obligation, hierna: DBO) en de reële waarde van de fondsbeleggingen (plan assets) direct te verwerken in het jaar waarin deze wijzigingen optreden. Concreet betekent dit dat de waarde van het pensioensaldo (de onder IAS 19 gewaardeerde DBO minus de plan assets) volledig in de jaarrekening van de onderneming tot uitdrukking komt.

Volgens de huidige IAS 19 hoeven actuariële resultaten, resultaten die ontstaan vanwege een afwijking tussen projecties en werkelijkheid, niet direct verwerkt te worden (als gevolg van toepassing van de zogeheten “corridor-methodiek”). Een deel van het pensioensaldo is derhalve onzichtbaar op de balans. Dit zal met de exposure draft echter gaan veranderen. De in het jaar opgetreden actuariële resultaten (bijvoorbeeld resultaten als gevolg van wijzigingen in het deelnemersbestand of resultaten als gevolg van wijziging van economische parameters zoals de disconteringsvoet) dienen direct verwerkt te worden. Ze worden verwerkt in de rubriek ‘other comprehensive income’ (OCI). De resultaten zullen de winst-en-verliesrekening derhalve niet raken, wat binnen de IASB ook een veel genoemde optie is geweest.

De eliminatie van de corridor-methodiek zal echter directe gevolgen hebben voor de vermogenspositie van ondernemingen die momenteel deze methodiek toepassen ter verwerking van actuariële resultaten. Gezien de marktontwikkelingen in de afgelopen jaren (volatiele disconteringsvoet en rendement op

aandelen respectievelijk onroerend goed) zijn er de afgelopen jaren veelal actuariële verliezen opgetreden. De afschaffing van de corridor-methodiek zal dan ook een verlaging van het eigen vermogen tot gevolg hebben en mogelijk consequenties hebben voor de kredietverstrekking aan de onderneming. In nevenstaand voorbeeld hebben wij voor een fictieve onderneming het effect van de afschaffing van de corridor-methodiek opgenomen.

Zoals blijkt uit nevenstaand voorbeeld dienen de onder de corridor-methodiek uitgestelde actuariële verliezen van 300 direct verwerkt te worden, waardoor het eigen vermogen voor eenzelfde bedrag verlaagd wordt.

Hierbij dient bedacht te worden dat er ook jaarlijks flinke effecten kunnen ontstaan. De disconteringsvoet, waarmee toekomstige verplichtingen contant worden gemaakt in de IAS 19-waardering, heeft een bepalende invloed op de ontwikkeling van de DBO. Een wijziging in de disconteringsvoet van 1% (100 basispunten) is de afgelopen jaren geen uitzondering geweest. Een wijziging van 1% kan echter leiden tot een verschuiving in de DBO van 25%. Voor de multinationals met pensioenrisico op de balans kan een dergelijke verschuiving in de disconteringsvoet al snel leiden tot een significante impact op het eigen vermogen.

Wijziging presentatie pensioenlast en veranderingen in DBO en plan assets

De exposure draft stelt ook een andere presentatie voor van de jaarlijkse pensioenlast en van de wijzigingen in de DBO respectievelijk plan assets. Ondernemingen dienen wijzigingen in de pensioenpositie in drie componenten op te splitsen:

- de jaarlijkse pensioenopbouw onder IAS 19, de 'service cost', dient verwerkt te worden onder operationele kosten in de winst-en-verliesrekening;
- de *netto* financieringskosten en -inkomsten op het saldo van de DBO en de plan assets, de 'net interest income/expense', dienen verwerkt te worden onder financiële kosten in de winst-en-verliesrekening; en
- overige wijzigingen in de pensioenpositie zoals actuariële resultaten, beëindigingen van (pensioen) regelingen en wijzigingen in het effect van de limiet op de op te nemen pensioenvordering, de 'remeasurements', dienen verwerkt te worden in 'other comprehensive income'.

De exposure draft verwijdert dus ook de mogelijkheid om alle wijzigingen in de pensioenpositie geheel en direct volgens de winst-en-verliesrekening te verwerken. Verder dienen financieringskosten buiten EBITDA (Earnings Before Interest, Tax, Depreciation and Amortisation), een belangrijke prestatie maatstaf binnen het bedrijfsleven, gepresenteerd te worden. De huidige standaard bevat overigens geen specifieke presentatievereisten voor de elementen van de jaarlijkse pensioenkosten. De IASB beoogt derhalve met deze concrete presentatievoorschriften ook de vergelijkbaarheid te verbeteren.

Voorbeeld

Activa	Balans onderneming (in rood o.b.v. ED)		Passiva	
Totale activa	1,000	1,000	Eigen vermogen	600 300
			Pensioenvoorziening	400 700
			- waarvan onverwerkt actuariel verlies	(300)
	1,000	1,000		1,000 1,000

Een andere belangrijke consequentie van de voorgestelde presentatiewijziging is dat in de winst-en-verliesrekening geen verwacht rendement op fondsbeleggingen meer opgenomen dient te worden, aangezien de net interest income / expense louter bepaald wordt op basis van de disconteringsvoet, die overigens nog steeds moet worden gebaseerd op het rendement op hoogwaardige ondernemingsobligaties. Net interest income/expense wordt in concreto bepaald door deze disconteringsvoet te vermenigvuldigen met het verschil tussen de DBO en de plan assets (ook wel de *funded status* genoemd). Is het rendement op het belegd vermogen hoger dan de disconteringsvoet, dan zal het verschil als *remeasurement* worden aangemerkt en blijft deze derhalve buiten de winst-en-verliesrekening. Als gevolg hiervan zal de totale pensioenlast in de winst-en-verliesrekening in veel gevallen stijgen. De EBITDA wordt echter niet geraakt.

Verwerking inperkingen en sluiten van pensioenregelingen

Onder de huidige IAS 19 dienen ondernemingen alle wijzigingen en afschaffingen van pensioenregelingen (eventueel uitgesteld) te verwerken in de winst-en-verliesrekening. Op basis van de exposure draft dient echter het effect van het volledig sluiten van een pensioenregeling ('non-routine settlement') verwerkt te worden in 'other comprehensive income' in plaats van de winst-en-verliesrekening. Verbeteringen ('past service cost') of versoberingen ('curtailment' of 'negative past service cost') van pensioenregelingen dienen direct in de winst-en-verliesrekening verwerkt te blijven worden. Dit geldt ook als de verbeteringen afhankelijk worden gesteld van het in dienst blijven gedurende een bepaalde periode. Ook dan is van een uitgestelde verwerking (zoals voorgeschreven in de huidige standaard) geen sprake meer en dient het effect van de wijziging volledig genomen te worden in het jaar waarin de verbetering van de pensioenregeling wordt doorgevoerd.

Multi-employer plans

Bedrijfstakregelingen, 'multi-employer plans', die als defined benefit classificeren, dienen voor zover de informatie beschikbaar is - net zoals onder de huidige IAS 19 - als defined benefit regeling verwerkt te worden. Desbetreffende bedrijfstakregelingen krijgen geen 'vrijbrief' om als toegezegdebijdrageregeling (defined contribution) verwerkt te worden, zoals onder de Amerikaanse verslagleggingregels (ASC 715) is toegestaan.

Op grond van de exposure draft worden de toelichtingvereisten voor bedrijfstakregelingen sterk uitgebreid. Zo dienen alle ondernemingen die deelnemen in een bedrijfstakregeling onder andere een uitvoerige beschrijving van de financiële risico's binnen het pensioenfonds en gegevens van de deelnemerspopulatie in het pensioenfonds in de toelichting op te nemen. Daarnaast dient opgenomen te worden in hoeverre de onderneming aangesproken kan worden voor mogelijke tekorten in de bedrijfstakregeling en in hoeverre zij aanspraak kunnen maken op mogelijke overschotten in de bedrijfstakregeling. Tevens zijn er additionele toelichtingvereisten voor ondernemingen die een defined benefit bedrijfstakregeling als defined contribution verwerken op grond van het feit dat onvoldoende informatie beschikbaar is om deze als defined benefit regeling te verwerken. Zij dienen additioneel de te verwachten pensioenpremies voor de volgende vijf boekjaren op te nemen alsmede informatie omtrent het effect van de vermogenspositie binnen de bedrijfstakregeling op de toekomstige pensioenpremies in deze periode.

Risk Sharing

Volgens de *Basis for Conclusions* (BC 92-96) van de exposure draft worden ook de onderwerpen risicodeling en voorwaardelijke indexatie in de voorstellen aan de orde gesteld. Deze termen worden gebruikt om aan te geven dat de risico's van een defined benefit regeling niet eenzijdig bij de werkgever hoeven te liggen maar ook gedeeld kunnen worden met andere betrokkenen bij de regeling (zoals actieve werknemers, slapers, gepensioneerden). In de ED wordt op twee plaatsen ingegaan op deze zogenaamde risk sharing clausules.

In de eerste plaats dient er rekening gehouden te worden met prestatie maatstaven en andere criteria bij de bepaling van de hoogte van de pensioenverplichting. Uit de *Basis for Conclusions* blijkt dat de IASB met deze andere criteria vooral het voorwaardelijk indexeren van pensioenaanspraken op het oog heeft. Voorwaardelijke indexatie geldt inderdaad als een belangrijk sturingsinstrument voor de pensioenuitvoerder waarmee risicodeling kan worden bewerkstelligd. Het niet indexeren van pensioenaanspraken legt niet zozeer de pijn bij de werkgever (die vaak al met stijgende premies wordt geconfronteerd) als wel bij de deelnemers in het pensioenfonds. De bepaling in de ED bestendigt onzes inziens de huidige praktijk omdat nu ook al rekening wordt gehouden met voorwaardelijke indexatieclausules bij de bepaling van de hoogte van de pensioenverplichting. Bij een 'dun' gefinancierde middelloonregeling met voorwaardelijke indexatie wordt reeds verondersteld dat in de toekomst niet altijd geïndexeerd kan worden hetgeen de pensioenverplichting lager doet uitkomen vergeleken met een pensioenregeling die op basis van een volledige indexatieambitie wordt gefinancierd.

In de tweede plaats wordt in de ED verduidelijkt hoe met de bijdrage van werknemers moet worden omgegaan bij het bepalen van de financiële verplichting. Het feit dat werknemers bijdragen (meestal voor een derde deel van de totale premie) aan de financiering van de pensioenregeling impliceert per slot van rekening een bepaalde deling van risico. Een stijgende premie zal immers (gemiddeld) voor een derde deel door de werknemers moeten worden betaald. De IASB bepaalt in de ED dat werknemersbijdragen van de current service cost (kosten pensioenopbouw in het lopende jaar) moeten worden afgetrokken. Echter, nog te ontvangen werknemersbijdragen die betrekking hebben op de lopende of verstreken diensttijd dienen meegenomen te worden bij de bepaling van de hoogte van de pensioenverplichting (die daardoor vermindert). Ook verplichtingen van werknemerszijde om bij te dragen in tekorten van het pensioenfonds dienen in mindering te worden gebracht op de pensioenverplichting.

Wat betekenen deze bepalingen nu voor de (IFRS) verslaggevingspraktijk van Nederlandse pensioenregelingen? Zoals gezegd kent Nederland veel regelingen uitgevoerd door pensioenfondsen waarbij de werknemers ongeveer een derde deel van de totale pensioenpremie betalen. Bij een dekkingsgraadtekort wordt een herstelplan opgesteld dat goedgekeurd dient te worden door DNB. Een onderdeel van het herstelplan kan zijn dat de toekomstige financiering omhoog gaat. Een deel van deze verhoogde financiering kan derhalve betaald worden door werknemers. Is het om die reden geoorloofd dat bedrijven in deze situatie slechts 70% van het pensioensaldo onder IAS 19 op hoeven te nemen? Dit is ons inziens niet het geval. De verhoogde toekomstige financiering heeft namelijk vaak maar een beperkte invloed op het gehele herstel. Een veel grotere invloed gaat uit van de toekomstige rendementen en het niet toekennen van indexaties op opgebouwde en ingegane pensioenrechten tijdens de herstelperiode. Verder kan toch moeilijk worden beweerd dat er een 'vordering' op de werknemers bestaat uit hoofde van de lopende of verstreken diensttijd. Bij het uit dienst treden van een werknemer wordt bij hem immers geen rekening neergelegd ter voldoening van een tekort in het pensioenfonds. In die zin ligt het meer voor de hand om de werknemersbijdragen toe te rekenen aan de periode waarin de bijdrage daadwerkelijk verschuldigd wordt en deze vervolgens in mindering te brengen op de current *service cost*. Deze verwerkingswijze wordt momenteel ook al toegepast. Naar ons oordeel zullen derhalve de 'risk sharing bepalingen' een beperkt effect hebben op de waardering van de pensioenverplichting van Nederlandse pensioenregelingen.

Uitbreiding toelichtingvereisten defined benefit plans

Ook voor defined benefit regelingen die niet bij een bedrijfstakpensioenfonds zijn ondergebracht dient op grond van de exposure draft meer toelichting

opgenomen te worden in de jaarrekening. De belangrijkste uitbreidingen liggen ook hier in een uitgebreidere beschrijving van de risico's voor de onderneming op de van toepassing zijnde defined benefit regeling. Daarnaast moet meer toelichting opgenomen worden over de manier waarop de actuariële aannames tot stand zijn gekomen en dient tevens een gevoeligheidsanalyse van de belangrijkste aannames gepresenteerd te worden. Een andere belangrijke toevoeging betreft de presentatie van de waarde van de DBO zonder toekomstige salarisstijgingen, ook wel de ABO (accumulated benefit obligation) genoemd die tevens onder de Amerikaanse verslagleggingsregel ASC 715 vermeld dient te worden. Op deze manier wordt het effect van verwachte toekomstige salarisstijgingen op de DBO inzichtelijk gemaakt. Net zoals bij bedrijfstakregelingen dient ook voor overige defined benefit regelingen een beschrijving gegeven te worden van de verwachte ontwikkelingen in de te betalen pensioenpremies voor de komende vijf jaar.

Door de uitbreiding van de toelichtingsvereisten wordt het voor de ervaren lezer van de jaarrekening makkelijker om de mogelijke risico's die met de pensioenregeling samenhangen in kaart te brengen. Een nadeel voor ondernemingen is dat voor deze additionele toelichting waarschijnlijk externe partijen ingeschakeld moeten worden, waardoor additionele kosten moeten worden gemaakt.

Integratie van IFRIC 14 in IAS 19

De exposure draft integreert de inhoud van IFRIC 14 binnen IAS 19. IFRIC 14 is al van toepassing voor boekjaren beginnend vanaf 1 januari 2008 en is ontworpen om meer *guidance* te verschaffen over de hoogte van de maximaal op te nemen balansvordering en de mogelijke invloed hierop van een minimale financieringsverplichting. IFRIC 14 heeft binnen de Nederlandse pensioensituatie voornamelijk gevolgen voor ondernemingen met een bij een ondernemingspensioenfonds ondergebrachte pensioenregeling. De inhoud van IFRIC 14 wordt naar aanleiding van de exposure draft volledig binnen IAS 19 geïntegreerd, maar wordt inhoudelijk niet aangepast.

Implementatie en overgang naar nieuwe IAS 19

Naar verwachting zullen de in de exposure draft opgenomen wijzigingen van IAS 19 vanaf 1 januari 2013 effectief worden en door ondernemingen doorgevoerd moeten worden in hun verslaglegging. De toepassing van IAS 19 zal als een stelselwijziging verwerkt dienen te worden. Door onder andere de eis van vergelijkende cijfers zal de implementatie van de nieuwe IAS 19 voor additionele kosten zorgen voor ondernemingen.

Slot

Het zal duidelijk zijn dat de verwijdering van de smoothing mechanismen en de verplichte uitsplitsing van elementen van pensioenkosten binnen de winst- en-verliesrekening respectievelijk 'other comprehensive

income' de belangrijkste voorstellen zijn van deze ED. De eliminatie van de smoothing mechanismen zal, zoals aangegeven, aanzienlijke volatiliteit veroorzaken op de vermogenspositie van bedrijven. Door de afgelopen kredietcrisis is de solvabiliteit van veel bedrijven al aangetast. Het bedrijfsleven kon zich al afvragen in hoeverre het aanhouden van pensioenrisico op de balans wenselijk is. De benoemde volatiliteit zal de wenselijkheid van dit pensioenrisico ons inziens niet vergroten. Er is op de pensioenmarkt al een grote consolidatieslag gaande, waarbij aansluiting bij bedrijfstakpensioenfondsen geen vreemde oplossingsrichting is. Wij verwachten dat de exposure draft de huidige markttenissen om het pensioenrisico van de balans te krijgen zal versnellen.

Voorts dient bedacht te worden dat de voorstellen kunnen veranderen aan de hand van het bij de IASB ingediende commentaar. Via deze Update houden we u op de hoogte van de ontwikkelingen.

Drs. Robin van den Broek FRM
Martin Delsman MSc
Prof. dr. Ralph ter Hoeven RA

Assurance

De nieuwe IFAC Code of Ethics 2009 nader belicht

In juli 2009 heeft de International Ethics Standards Board for Accountants een nieuwe versie van de Code of Ethics for Professional Accountants gepubliceerd. De ingangsdatum voor deze nieuwe Code is 1 januari 2011. In de nieuwe Code is een groot aantal wijzigingen doorgevoerd ten opzichte van de huidige Code, die alweer dateert uit 2005, met een beperkte herziening in juli 2006. In dit artikel wordt ingegaan op de belangrijkste bepalingen van de nieuwe Code en wordt inzichtelijk gemaakt op welke punten deze nieuwe Code afwijkt van de huidige bepalingen. Niet alle wijzigingen worden in dit artikel behandeld. De focus ligt met name op nieuwe bepalingen, die nog niet in de huidige Nederlandse onafhankelijkheidsvoorschriften zijn verwerkt.

Internationale werking en acceptatie

De International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA) is een van de standard setting organisaties binnen de IFAC en is belast met de ontwikkeling en implementatie van ethische normen en richtlijnen voor accountants.

De International Federation of Accountants (IFAC) is de wereldwijde overkoepelende organisatie voor accountants en werkt met samen met 159 leden en correspondenten in 124 landen en jurisdicties. De IFAC heeft primair als doel het beschermen van maatschappelijke belangen door het aanmoedigen van beroepsuitoefening van het allerhoogste niveau door accountants wereldwijd. De IFAC-leden en -correspondenten bestaan hoofdzakelijk uit de nationale beroepsorganisaties voor accountants. Zij vertegenwoordigen daarmee circa 2,5 miljoen accountants werkzaam in het openbaar beroep, als accountant in business, als overheidsaccountants en als academici.

De International Public Interest Oversight Board houdt toezicht op de activiteiten van zowel de

IFAC als IESBA. Haar primaire doel is om ervoor zorg te dragen dat er een breed draagvlak is voor de maatschappelijke uitingen van de IFAC.

Verankering in de Nederlandse beroepsvoorschriften

Op grond van het lidmaatschap dat het Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants (NIVRA) is aangegaan met de IFAC is het NIVRA verplicht de standaarden van de IFAC in haar eigen regelgeving te implementeren. Onderdeel van deze regelgeving is onder meer de Code of Ethics. In tabel 1 op pag. 22 wordt duidelijk gemaakt hoe de Code of Ethics is ingevoerd in de Nederlandse beroepsvoorschriften.

Overigens zijn de huidige NVO-bepalingen thans niet volledig in overeenstemming met de voorschriften van de Code of Ethics. De NVO zijn namelijk niet alleen gebaseerd op de Code of Ethics, maar ook gebaseerd op de Aanbeveling van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 16 mei 2002: "Onafhankelijkheid van de met de wettelijke controle belaste accountant in de EU: basisbeginselen". De NVO bevat hierdoor een aantal onafhankelijkheidsregels die verder gaan dan de huidige Code of Ethics.

Wat betekent de nieuwe Code voor Nederlandse accountants?

De onafhankelijkheidsvoorschriften van de bestaande Code of Ethics vormden reeds de basis voor de Nederlandse onafhankelijkheidsvoorschriften. De vele wijzigingen in de Code zullen dus op korte termijn ook tot een veelomvattende herziening van de Nederlandse onafhankelijkheidsvoorschriften gaan leiden.

Overzicht van belangrijkste wijzigingen

Conceptuele wijzigingen

Taalgebruik

In de nieuwe Code of Ethics wordt consistent en duidelijker taalgebruik toegepast. In het bijzonder wordt het woord 'shall' gebruikt om een verplichting voor de accountant of de accountantsorganisatie weer te geven, tenzij een uitzondering is gerechtvaardigd. Voorts worden op consistente wijze de termen 'consider', 'evaluate' en 'determine' toegepast.

Conceptual Framework Approach ('Stramien')

De Code bevat een duidelijkere uitleg van de 'conceptual framework approach', inclusief een verplichting om waar nodig waarborgen te treffen om bedreigingen voor de onafhankelijkheid tot een aanvaardbaar niveau terug te dringen. Op basis van de vorige Code diende de accountant alleen waarborgen te overwegen, indien de bedreiging van meer dan te verwaarlozen betekenis was ('clearly insignificant').

Structuur

Sectie 290 met de onafhankelijkheidsvoorschriften is in de nieuwe Code opgedeeld in twee secties:

- Sectie 290, die uitsluitend ingaat op controle- en beoordelingsopdrachten
- Sectie 291, die ingaat op de voorschriften voor alle overige assurance-opdrachten

In de nieuwe Code zijn voor een beoordelingsopdracht dezelfde onafhankelijkheidsvoorschriften van toepassing die voor een jaarrekeningcontrole gelden. Overigens geldt dat indien de assurance-cliënt tevens een audit- of review-cliënt is, de voorschriften van sectie 290 onverkort van toepassing zijn.

Belangrijke wijzigingen in sectie 290 – 'Audit and review engagements'

Public Interest Entities (PIEs)

De Code introduceert het begrip 'Public Interest Entities'. Beroepsorganisaties en accountantsorganisaties worden aangemoedigd te overwegen of ook andere entiteiten als PIE moeten worden aangemerkt.

Het onderscheiden van ondernemingen met een belangrijke maatschappelijke betekenis is in een Nederlandse context niet nieuw. De huidige Nederlandse onafhankelijkheidsvoorschriften kennen immers reeds het begrip 'Organisatie van Openbaar Belang'. Het onderscheid in PIE- en non-PIE-entiteiten is van belang, aangezien in de Code meer beperkingen zijn voorgeschreven bij dienstverlening aan PIE's. Onderstaand wordt verder hierop ingegaan.

Documentatie-eisen

In de Code zijn aangescherpte voorschriften opgenomen met betrekking tot de documentatie die accountants inzake naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften dienen op te stellen. Een accountant dient zijn conclusies met betrekking tot naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften te documenteren, alsmede zijn overwegingen die aan die conclusies ten grondslag liggen. Concreet betekent dit dat:

- Indien waarborgen nodig worden geacht om een bedreiging voor de onafhankelijkheid tot een aanvaardbaar niveau terug te dringen, de accountant zowel de aard van de bedreigingen als de getroffen waarborgen dient te documenteren;
- Indien een bedreiging voor de onafhankelijkheid een uitgebreide analyse vergde en de accountant alsnog tot de conclusie is gekomen dat geen waarborgen nodig zijn, omdat de bedreiging voor de onafhankelijkheid van een aanvaardbaar niveau is, dient de accountant de aard van die bedreiging alsmede zijn ratio te documenteren.

Tabel 1. Schema samenhang Code of Ethics en Nederlandse voorschriften

Code of Ethics		Nederlandse regels
Part A	general application of the Code Par. 100 through 150	Verordening Gedragscode (VGC) - Deel A par. 100 t/m 150
Part B	professional accountants in public practice Par. 200 through 280	VGC - Deel B1 - openbare accountants Deel B2 - interne accountants en overheidsaccountants De VGC maakt in afwijking van de Code of Ethics onderscheid naar openbare accountants en interne en overheidsaccountants
Part B	Par. 290 - Independence - Audit & review engagements	In de VGC wordt in deel B1 par. 290 gesteld dat het Bestuur nadere voorschriften kan stellen aangaande de onafhankelijkheid van de openbare accountant. Dit is vervolgens uitgewerkt in de Nadere Voorschriften inzake Onafhankelijkheid van de openbaar accountant (NVO).
Part B	Par. 291 – Independence – Other assurance engagements	De Nederlandse onafhankelijkheidsvoorschriften kennen thans geen specifieke bepalingen voor overige assurance- opdrachten.
Part C	professional accountants in business Par. 300 through 350	VGC - Deel C - accountants in business par. 300 t/m 350
Definitions		Definities zijn opgenomen in het eerste deel van de VGC alsmede het eerste deel van de NVO

Fusies en overnames

In de Code zijn nieuwe regels en is een implementatie guidance opgenomen met betrekking tot situaties waar een entiteit als gevolg van een fusie of overname een verbonden derde van een controlecliënt wordt.

Managementverantwoordelijkheden

In de Code is een nieuwe sectie opgenomen die ingaat op managementverantwoordelijkheden. De Code staat toe om voor een controlecliënt managementverantwoordelijkheden te vervullen en bevat een beschrijving van activiteiten die als het vervullen van een managementverantwoordelijkheid worden beschouwd en activiteiten die over het algemeen niet als managementverantwoordelijkheid worden beschouwd. Om te voorkomen dat bij het leveren van non-assurance dienstverlening aan een controlecliënt (onbedoeld) sprake kan zijn van het vervullen van managementverantwoordelijkheden is tevens voorgeschreven dat de accountant zich expliciet ervan dient te vergewissen dat het management van de controlecliënt verantwoordelijkheid voor de dienstverlening accepteert, indien sprake is van non-assurance dienstverlening.

Fiscale dienstverlening

De Code bevat nieuwe bepalingen met betrekking tot fiscale dienstverlening. In tegenstelling tot de vorige Code, waar slechts in beperkte mate werd ingegaan op fiscale dienstverlening, wordt de fiscale dienstverlening nu onderscheiden naar vier categorieën, omdat elk van die categorieën verschillende onafhankelijkheidsrisico's met zich meebrengt:

- Het verzorgen van aangiftewerkzaamheden
- Het opstellen van belastingberekeningen ten behoeve van de jaarrekening
- Fiscale planning en andere fiscale adviesdiensten, en
- Assistentie bij fiscale geschillen

Het verzorgen van aangiftewerkzaamheden wordt beschouwd als een 'compliance' taak en leidt over het algemeen niet tot een bedreiging voor de onafhankelijkheid, mits de cliënt verantwoordelijkheid neemt voor de aangifte alsook voor belangrijke standpunten die in de aangifte zijn ingenomen.

Het leveren van fiscale adviesdiensten is over het algemeen eveneens toegestaan, hoewel wel sprake kan zijn van een bedreiging voor de onafhankelijkheid vanuit zelfcontrole, als de effecten van dergelijke adviezen in de jaarrekening tot uitdrukking komen.

De nieuwe Code bevat een verbod op fiscale dienstverlening, indien de effectiviteit van het advies afhankelijk is van een specifieke verwerking of presentatie in de jaarrekening waarbij sprake is van een redelijke mate van twijfel over de aanvaardbaarheid van die verwerking en het effect op de jaarrekening van materiële betekenis is (ook wel bekend als 'agressieve' fiscale adviezen).

Dienstverlening op het gebied van het opstellen van berekeningen en assistentie bij fiscale geschillen worden in de Code uitgebreider behandeld, omdat in dergelijke situaties snel sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijkheid vanuit zelfcontrole, respectievelijk belangenbehartiging en dit veelal waarborgen vereist om de bedreigingen tot een aanvaardbaar niveau terug te dringen.

Corporate Finance dienstverlening

In de Code is een uitgebreidere behandeling van corporate finance dienstverlening opgenomen. Corporate finance dienstverlening kan afhankelijk van de aard van de opdracht leiden tot een bedreiging voor de onafhankelijkheid uit hoofde van belangenbehartiging en/of zelfcontrole en zal, evenals bij fiscale dienstverlening, veelal waarborgen vergen om de bedreiging tot een aanvaardbaar niveau terug te dringen. Voorts geldt analoog aan de fiscale dienstverlening een verbod op 'agressieve' corporate finance adviezen.

Specifieke aanvullende eisen voor organisaties van openbaar belang (Code: PIEs)

De Code bevat zowel aanvullende als, op onderdelen, verdergaande voorschriften voor PIEs. Aangezien een aantal van deze onderwerpen niet afwijkt van de huidige NVO-bepalingen, is onderstaand overzicht beperkt tot de meest wezenlijke veranderingen:

Dienstverband – Cooling Off

In aanvulling op de reeds bestaande cooling off verplichting die wij in Nederland op grond van de NVO kennen, is in de nieuwe Code tevens sprake van een cooling off periode van 1 jaar indien de managing partner van een accountantsorganisatie in dienst wil treden bij een PIE controlecliënt als directeur of in een managementfunctie, of als werknemer in een zodanige functie dat directe invloed kan worden uitgeoefend op het object van onderzoek van de controleopdracht van de jaarrekening.

Non-assurance dienstverlening

In aanvulling op de bepalingen met betrekking tot aanvullende non-assurance dienstverlening die op alle controlecliënten van toepassing zijn, geldt voor PIEs een verbod op de volgende vormen van dienstverlening:

- Administratieve dienstverlening (met uitzondering van noodgevallen, of indien de dienstverlening wordt geleverd aan immateriële verbonden derden)
- Het opstellen van belastingberekeningen ten behoeve van de jaarrekening die van materiële betekenis zijn voor de jaarrekening (met uitzondering van noodgevallen)
- Werkzaamheden op het gebied van interne controle die betrekking hebben op:
 - een belangrijk onderdeel van de interne beheersmaatregelen met betrekking tot de financiële verslaggeving;
 - financiële informatiesystemen die informatie genereren die van belang is voor de financiële administratie of de jaarrekening; of

Tabel 2. Hoofdpijnen voorschriften non-assurance dienstverlening

Type dienstverlening	Hoofdpijnen non-PIE controlecliënten	Hoofdpijnen PIE controlecliënten
Algemeen: management-verantwoordelijkheden vervullen	Niet toegestaan.	Niet toegestaan.
Administratieve dienstverlening	Toegestaan indien van technisch en routinematig karakter. Waarborgen treffen om zelfcontrolebedreiging terug te dringen	Niet toegestaan, tenzij sprake is van: - noodgevallen, of - zeer beperkte dienstverlening aan immateriële dochters of divisies van de controlecliënt. Er moet in alle gevallen sprake zijn van gescheiden teams. Aanvullend moet bij noodgevallen met de governance structuur van de cliënt worden overlegd en moet sprake zijn van incidentele dienstverlening.
Dienstverlening op het gebied van waardebeoordeling	Niet toegestaan indien sprake is van: - belangrijke mate van subjectiviteit, én - materiële invloed op de jaarrekening.	Niet toegestaan indien sprake is van: - materiële invloed op de jaarrekening.
Fiscale dienstverlening		
- aangiftewerk	Toegestaan.	Toegestaan.
- berekeningen	Toegestaan. Waarborgen treffen om zelfcontrolebedreiging terug te dringen	Niet toegestaan, tenzij sprake is van een noodgeval. Zie eisen bij administratieve dienstverlening.
- planning/advies	Toegestaan. Waarborgen treffen om zelfcontrolebedreiging terug te dringen. Verbod op 'agressieve' fiscale adviezen.	Idem.
- dispuutresolutie	Toegestaan, tenzij sprake is van een 'advocacy' rol voor een tribunaal of openbare rechtszaal.	Idem.
Dienstverlening op het gebied van interne controle	Toegestaan, mits geen sprake is van het vervullen van een managementrol.	Niet toegestaan om internecontrolediensten te leveren m.b.t.: - een belangrijk onderdeel van interne controle over financiële verslaggeving; - belangrijke financiële IT-systemen; - materiële bedragen of toelichtingen in de jaarrekening.
IT-systeemontwerp en -implementatie	Toegestaan, mits sprake is van waarborgen.	Niet toegestaan om IT-systeemontwerp en -implementatiediensten te leveren die: - betrekking hebben op een belangrijk onderdeel van interne controle over financiële verslaggeving; - informatie genereren die significant is voor de jaarrekening.
Juridische dienstverlening	Toegestaan, tenzij sprake is van een 'advocacy' rol en een materiële impact op de jaarrekening. Vervullen van een 'General Counsel' rol is niet toegestaan	Idem.
Dienstverlening op het gebied van werving en selectie	Toegestaan, mits geen sprake is van het vervullen van een managementrol.	Voor bestuurders/management/mensen in een rol waar invloed op de jaarrekening kan worden uitgeoefend is het niet toegestaan om: - te zoeken naar of selecteren van kandidaten voor dergelijke functies; en - referentieonderzoek te verrichten voor die kandidaten.
Corporate finance dienstverlening	Toegestaan mits sprake is van waarborgen. Er geldt een verbod op 'agressieve' fiscale adviezen en op promoten, dealing en underwriting.	Idem.

- materiële bedragen in of toelichtingen op de jaarrekening
- Dienstverlening op het gebied van waardebepaling die een materieel effect op de jaarrekening heeft
- Ontwerp of implementatie van geautomatiseerde informatiesystemen die een belangrijk onderdeel van de interne beheersmaatregelen met betrekking tot de financiële verslaglegging vormen, of informatie genereren die significant is voor de financiële administratie of de jaarrekening
- Dienstverlening op het gebied van werving en selectie voor bestuurs- of managementfuncties, dan wel personeel in een zodanige functie dat directe invloed kan worden uitgeoefend op het object van onderzoek van de controleopdracht van de jaarrekening, waarbij sprake is van:
 - het zoeken naar of selecteren van kandidaten voor dergelijke functies; en
 - het verrichten van referentieonderzoek met betrekking tot kandidaten voor dergelijke functies.

De verschillen tussen de onafhankelijkheidsvoorschriften voor PIEs en non-PIEs inzake de reikwijdte van de non-assurance dienstverlening worden in tabel 2 op pag. 24 inzichtelijk gemaakt.

Resultaatafhankelijke beloningen

In de Code is een nieuw verbod op resultaatafhankelijke beloningen opgenomen voor non-assurancedienstverlening, indien de resultaatafhankelijke beloning materieel is voor de accountantsorganisatie die betrokken is bij de jaarrekeningcontrole. Diezelfde beperking geldt ook voor netwerkkantoren die betrokken zijn bij een belangrijk deel van de jaarrekeningcontrole. Voorts is het niet toegestaan om resultaatafhankelijke beloningen af te spreken indien de hoogte van de fee afhankelijk is van een huidige of toekomstige schatting met betrekking tot de controle van een materiële jaarrekeningpost.

Rapporten waarbij sprake is van een beperkt gebruiksdoel en beperkte verspreidingskring

In de Code zijn specifiek aangepaste bepalingen opgenomen die van toepassing zijn op controle- en beoordelingsopdrachten waar sprake is van een beperkt gebruiksdoel en een beperkte verspreidingskring. Sectie 291 die betrekking heeft op overige assurance-opdrachten bevat vergelijkbare bepalingen. Deze bepalingen houden op hoofdlijnen het volgende in:

- de aanvullende eisen die op PIEs van toepassing zijn komen te vervallen;
- er hoeft in beginsel geen rekening te worden gehouden met verbonden derden van de assurance-cliënt;
- er hoeft in beginsel geen rekening te worden gehouden met de netwerkonderdelen van de accountantsorganisatie;
- de onafhankelijkheidsvoorschriften met betrekking tot financiële belangen, leningen en garanties, zakelijke relaties, alsmede familie-

en persoonlijke relaties gelden in beginsel alleen voor de assurance-teamleden, alsmede hun gezinsleden en directe familieleden.

Conclusie

De IFAC Code of Ethics for Professional Accountants is op een groot aantal punten aangepast en vergt, gegeven de ingangsdatum van 1 januari 2011, de nodige aandacht van alle professionals die als accountant werkzaam zijn. Ook voor onze cliënten zijn deze nieuwe voorschriften van belang. Immers, een aantal categorieën van dienstverlening zal in de toekomst niet meer toegestaan zijn. Voor dergelijke situaties zijn in de Code specifieke overgangsbepalingen voorgeschreven.

Op de website van IFAC (www.ifac.org) zijn overigens veel nuttige documenten en presentatiematerialen, waaronder powerpointpresentaties, opgenomen die gratis kunnen worden gedownload en waarin de nieuwe Code op verschillende manieren wordt belicht. Er is bijvoorbeeld materiaal beschikbaar waarin op detailbasis wordt ingegaan op de belangrijkste bepalingen van de Code, maar ook materiaal waarin op detailbasis de wijzigingen worden behandeld, en een gedetailleerde conversietabel.

Drs. P.J. Seegers RA

Overheid en non-profit

De Grondexploitatiewet.

Hoe staan gemeenten ervoor?

Op 1 juli 2008 is de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro) in werking getreden. De Wro vormt een belangrijke wettelijke basis voor de invulling van het beleid voor ruimtelijke ordening door overheden (Rijk, provincies en gemeenten). Omdat in de praktijk nog diverse vragen bestaan en de toepassing van belang is in de sfeer van het maken van afspraken met externe partijen en het aanpassen van werkwijzen en procedures, gaan wij hier nog een keer specifiek op dit onderwerp in. Mede als gevolg van de 'crisis' komt toepassing nog niet veel voor. Het is voor gemeenten wel van belang om de nodige voorbereidingen en aanpassingen te treffen. Dit artikel gaat in op de eerste ervaringen bij gemeenten en de aandachtspunten voor de controle.

Inleiding

De Grondexploitatiewet (Grexwet) maakt deel uit van de nieuwe Wro. Met de inwerkingtreding van de Grexwet is voor lokale overheden, burgers en projectontwikkelaars meer rechtszekerheid ontstaan voor kostenverhaal bij de realisatie van grondexploitaties.

We zijn bijna twee jaar na invoering van deze wetgeving. Wat zijn de ervaringen? Waar zitten de valkuilen en de risico's? In dit artikel wordt een beschouwing gegeven op deze vragen. Hierbij wordt achtereenvolgens ingegaan op de instrumenten van de Grexwet, de samenwerking bij planvoorbereiding binnen de gemeente, de beoordeling en toetsing van het kostenverhaal en de reikwijdte van het kostenverhaal. Afgesloten wordt met een conclusie waar voor gemeenten nog uitdagingen liggen voor het verder optimaliseren en professionaliseren van de toepassing en het gebruik van de vigerende wetgeving en de hierbij behorende instrumenten. Ten slotte wordt ingegaan op de belangrijkste aandachtspunten en hulpmiddelen voor de controle.

De instrumenten

De Grexwet maakt deel uit van de nieuwe Wro (afdeling 6.4 Wro). Uitgangspunt blijft, en dat is ook vaak de praktijk, dat gemeenten met ontwikkelaars op vrijwillige basis tot een overeenkomst komen over de uitvoering van een plan en de voorwaarden in de samenwerking. Een belangrijk punt hierbij is de vergoeding van kosten die gemeenten maken voor de werkzaamheden die zij voor deze derde partij verrichten. Kostenverhaal is hierbij verzekerd door middel van de zogenaamde anterieure overeenkomst. Samenwerking en het maken van individuele afspraken tussen partijen staan hierbij voorop. Dit is het privaatrechtelijke spoor. De invoering van de Wro heeft hierin geen wijziging teweeggebracht. Om die reden blijft het privaatrechtelijke spoor in dit artikel verder buiten beschouwing.

Nieuw in de wet is de verplichting tot kostenverhaal wanneer partijen er via het privaatrechtelijke spoor niet uitkomen of hier niet voor opteren. Dan volgt het publiekrechtelijke spoor en moet de gemeente de kosten op alle partijen binnen het geduide exploitatiegebied verhalen. Op deze wijze beschikt de gemeente over een publiekrechtelijk instrument als stok achter de deur. In de basis is er dan immers altijd een verhaalsmogelijkheid. De instrumenten voor kostenverhaal in de oude WRO waren door onduidelijkheid over de te verhalen kosten, de exploitatieverordening en de baatbelasting, in de praktijk niet toereikend en ook niet eenvoudig toepasbaar. Hierdoor ontsprongen veel zogenaamde "freeriders" de dans of duurden onderhandelingen over de wijze en de hoogte van kostenverrekening erg lang waardoor vaak aanzienlijke planvertragingen ontstonden.

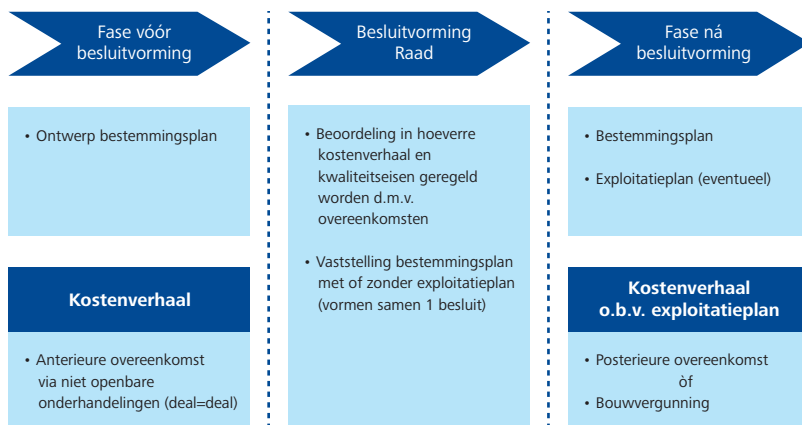
Het exploitatieplan

Bij het publiekrechtelijk spoor staat het exploitatieplan centraal. Het exploitatieplan vormt de basis voor het afdwingen van kostenverhaal en de locatie-eisen en is samen met het bestemmingsplan het toetsingskader voor een bouwvergunningaanvraag. De exploitatieopzet is een verplicht onderdeel van het exploitatieplan en vormt de grondslag voor het kostenverhaal. De exploitatieopzet omvat, behalve de raming van de kosten en opbrengsten, tevens de wijze van toerekening

van de te verhalen kosten aan de uit te geven gronden. Hieruit volgt de exploitatiebijdrage. Deze exploitatiebijdrage wordt geïnd via de bouwvergunning of door een posterieure overeenkomst.

Het exploitatieplan moet tegelijk met het bestemmingsplan worden vastgesteld. Schematisch ziet de fasering met haar 'producten' er als volgt uit:

Figuur 1. Fasering Exploitatieplan

Het aantal daadwerkelijk vastgestelde exploitatieplannen bij gemeenten is tot op heden nog beperkt. Het door het ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) verwachte aantal van circa 100 exploitatieplannen per jaar is nog niet gehaald. Gemeenten lijken nog een aanzienlijke voorkeur te hebben voor het privaatrechtelijke spoor. Daarnaast worden veel gebiedsontwikkelingen nog onder de oude WRO gerealiseerd. Ten slotte beïnvloeden de huidige marktomstandigheden nieuwe planvorming nadelig, omdat particuliere ontwikkelaars en ook gemeenten door de economische recessie - er is sprake van een forse vraaguitval - de realisatie van projecten uitstellen.

Veel gemeenten beschikken op dit moment nog niet over een standaard format voor een exploitatieplan. Een standaard format bevat alle verplichte onderdelen die in het exploitatieplan moeten worden opgenomen. Een dergelijk raamwerk vergroot de uniformiteit en efficiency van het opstellen van een exploitatieplan. Een valkuil kan zijn dat gemeenten in de veronderstelling zijn zonder een model-exploitatieplan ook op efficiënte wijze een wettelijk toereikend exploitatieplan te kunnen opstellen. Zonder dit model kunnen voor gemeenten risico's ontstaan van niet optimaal kostenverhaal, doordat mogelijk niet alle kostensoorten worden meegenomen of doordat het exploitatieplan niet aan de eisen van de Wro voldoet. Het format kan gebruikt worden zowel in het privaatrechtelijke als het publiekrechtelijke spoor van kostenverhaal.

Hier lijkt sprake te zijn van een gewennings- en experimenteerproces. Er wordt dan eerder gekozen voor de 'zekerheden' van de private overeenkomst dan dat risico's worden gelopen met de toepassing en uitwerking van de nieuwe instrumenten.

De structuurvisie

De structuurvisie bevat de hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling van een exploitatiegebied, evenals de hoofdzaken van het door de gemeente te voeren ruimtelijk beleid. Voorts gaat de structuurvisie in op de wijze waarop de gemeenteraad zich voorneemt die ontwikkeling te doen verwezenlijken. Gemeenten kunnen de mogelijkheid van een financiële bijdrage

aan ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld een buurthuis, opnemen. Deze mogelijkheid dienen gemeenten dan wel in hun structuurvisie op te nemen.

De Grondexploitatiewet (Grexwet) maakt deel uit van de nieuwe Wro.

Het blijkt dat gemeenten nog niet altijd beschikken over een structuurvisie over het gehele grondgebied. Tevens blijkt dat de basis voor het opnemen van een financiële bijdrage aan ruimtelijke ontwikkelingen frequent ontbreekt in de structuurvisie. De valkuil bestaat uit de veronderstelling dat de bestaande structuurplannen volstaan. De basis voor kostenverhaal ligt in de uitvoeringsparagraaf van de structuurvisie. Gemeenten lopen hierdoor het risico dat een financiële bijdrage aan ruimtelijke ontwikkelingen niet mogelijk is.

De gemeente als regisseur: samenwerking essentieel

Met de invoering van de Wro krijgt de gemeente de regiefunctie in handen. De in de voorgaande alinea genoemde structuurvisie is één van de instrumenten om inhoud te geven aan die regiefunctie. Ook de Nota's Grondbeleid, Grondprijsbeleid en Nota Bovenwijkse voorzieningen zijn belangrijke kaderstellende beleidsdocumenten die de gemeente in de rol als regisseur ondersteunen.

De rol van regisseur vereist een integrale aanpak bij gebiedsontwikkeling. Gemeenten moeten in de beginfase de mogelijkheden onderzoeken ten aanzien

van de strategie (welke eigen rol) en de inschatting van komen tot overeenstemming met derden en vervolgens keuzes maken: kostenverhaal via het privaatrechtelijk of het publiekrechtelijk spoor? Het accent komt meer dan voorheen te liggen om zaken aan de voorkant goed te regelen en in te kaderen om een zo optimaal mogelijk kostenverhaal te waarborgen. Samenwerking en afstemming binnen de gemeente is hierbij essentieel. Het is belangrijk dat een gemeente met alle betrokken afdelingen (ruimtelijke ordening, grondzaken, financiën en bouw -en woningtoezicht) in een vroegtijdig stadium de mogelijkheden onderzoekt om te komen tot optimaal kostenverhaal en het stellen van locatie-eisen bij gebiedsontwikkeling.

Nieuw in de wet is de verplichting tot kostenverhaal wanneer partijen er via het privaatrechtelijke spoor niet uitkomen of hier niet voor opteren. Dan volgt het publiekrechtelijke spoor en moet de gemeente de kosten op alle partijen binnen het geduide exploitatiegebied verhalen.

Die samenwerking, zo blijkt uit de praktijk, is nog geen automatisme. De gemeentelijke organisatie en de processen zijn nog niet altijd afgestemd op de nieuwe rol van de gemeente als regisseur. Onduidelijkheid over rolverdeling en verantwoordelijkheden (wie doet nu wat?) is in deze situatie een valkuil. Door onvoldoende samenwerking en afstemming lopen gemeenten risico's van niet volledig kostenverhaal, bijvoorbeeld doordat plannings, plannen en kostencalculaties nog niet op elkaar zijn afgestemd of niet nauwkeurig en specifiek genoeg zijn. Dit met alle gevolgen van dien. Niet opgenomen kosten of gewijzigde planvorming resulteert mogelijk later in niet verhaalbare kosten. Immers, het gecommuniceerde en vastgestelde plan is de basis voor kostenverhaal.

Kostenverhaal: planning & control essentieel

Kostenverhaal door middel van het exploitatieplan is niet zonder risico's voor gemeenten. Bij een negatieve exploitatieopzet mogen alleen tot de hoogte van de opbrengsten kosten worden verhaald en bij een positieve exploitatie alleen de totale kosten. Dit is de zogenaamde "macroaftopping". De verhaalbare

kosten worden omgeslagen over alle in het gebied liggende percelen op basis van uitgiftepreizen.

De berekening voor het verhalen van de kosten vindt plaats op basis van het laatst vastgestelde exploitatieplan. De exploitatieplannen zijn in het beginstadium vooral gebaseerd op 'grote' kostenramingen. De werkelijkheid zal hier uiteraard van afwijken. Hier schuilt een risico. Kostenstijgingen die plaatsvinden na afgifte van de bouwvergunning kunnen niet meer verhaald worden op de al afgegeven bouwvergunningen en komen voor dat deel dus voor rekening van de gemeente. Nu zou je kunnen zeggen: dan maar te ruim en zeer voorzichtig ramen, dus de kosten 'opkloppen'. Dit is geen optie omdat de exploitatieopzet moet voldoen aan toetsbare normen. Externe partijen kunnen hier ook inzage in vragen. Daarnaast is de kostensoortenlijst limitatief. Tot slot kunnen belanghebbenden bezwaar maken tegen het exploitatieplan als zij vinden dat de raming van de kosten veel te ruim is. Ook bestaat de verplichting om het exploitatieplan jaarlijks te herzien aan de hand van de werkelijke kosten.

Als de werkzaamheden van het project zijn afgerond moeten gemeenten binnen drie maanden de nacalculatie opstellen. Als achteraf blijkt dat de werkelijke kosten hoger uitvallen ten opzichte van de raming, dan is dit verschil voor rekening van de gemeente. Als de werkelijke kosten meer dan vijf procent lager uitvallen ten opzichte van het exploitatieplan, kan de particuliere grondeigenaar de te veel betaalde exploitatiebijdrage met rente van de gemeente terugvragen.

Goede planvoorbereiding, een toetsbare normering van kosten, een juiste en volledige registratie van de (verhaalbare) kosten en opbrengsten en ten slotte een adequate projectbeheersing zijn essentieel voor een betrouwbare informatievoorziening. Deze aspecten zijn ook belangrijk voor het mogelijk bijstellen van het exploitatieplan voor nog niet uitgevoerde onderdelen. De voor- en nacalculatie evenals de tussentijdse informatievoorziening zijn belangrijk om de risico's voor gemeenten van het niet kunnen verhalen van kosten te beperken. Een adequate en volledige projectraming is essentieel. Dus bezint eer gij begint. Het zal duidelijk moeten zijn wat in een plan gerealiseerd moet gaan worden en wat dit gaat kosten. Een deugdelijke en reële kostenraming en later een degelijke budgetbewaking ter bewaking van overschrijding van de kosten zijn hierbij cruciaal. Immers, hogere kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking en lagere kosten moeten terugbetaald worden. Een, mogelijk ogenschijnlijk of gevoelsmatig, te ruim budget in de ogen van de externe partij zal vaak tot strijd en overleg leiden en tot wantrouwen over het vervolgtraject. Samenvattend: de planning & control moet bij gemeenten op orde zijn. Vanwege het risico van onrechtmatig kostenverhaal dienen deze aspecten tijdens de (interim-)controle te worden beoordeeld.

De ervaring leert dat vooral de inrichting van de projectadministratie en vervolgens de registratie van de kosten (uren) in de voorbereidingsfase bij gemeenten nog voor aanzienlijke verbetering vatbaar zijn. Hierdoor wordt het achteraf aantonen van de verhaalbaarheid van deze kosten een lastige opgave. Hierbij dient nog te worden opgemerkt dat het verhalen van plankosten in de wet wordt gemaximeerd via een ministeriële regeling. Dit wordt ook wel de 'microaftopping' genoemd.

De reikwijdte van het kostenverhaal: welke verhaalbare kosten?

Voor het kostenverhaal bevat het Besluit ruimtelijke ordening (het Bro) een limitatieve kostensoortenlijst met kosten die gemeenten publiekrechtelijk kunnen verhalen. Om voor verhaal in aanmerking te komen dienen de kosten te voldoen aan de in de Wro (artikel 6.13, lid 5) genoemde drie toetsingscriteria profijt, toerekenbaarheid en proportionaliteit. De ervaring leert dat in een aantal exploitatieplannen de toetsing aan deze criteria niet altijd even duidelijk blijkt. Zo zijn bij het criterium proportionaliteit de genoemde percentages bij een aantal exploitatieplannen voor discussie vatbaar en wordt wat kort door de bocht gegaan als het gaat om de onderbouwing. Een valkuil is de aannahme dat het voldoen aan deze criteria in het plan vanzelfsprekend is. Gemeenten lopen het risico dat op deze criteria tegen een exploitatieplan bezwaar wordt gemaakt en het plan de vaststelling niet haalt. Net als in het vorige hoofdstuk geldt ook hier, vanwege het risico van onrechtmatig kostenverhaal, dat dit een belangrijk aandachtspunt is voor de controle.

Naast de verhaalbare kosten die in het plangebied liggen zijn er ook mogelijkheden voor gemeenten om een bijdrage te vragen voor kosten die betrekking hebben op meerdere locaties. Dit zijn de zogenaamde bovenplanse kosten (bijvoorbeeld een verbindingsweg). De nieuwe wet bevat voor deze kosten geen omschrijving. Hierdoor is het voor gemeenten niet eenvoudig aan te geven wat nu precies onder deze kosten moet worden verstaan. Het opstellen van een Beleidsnota Bovenwijkse voorzieningen voor de toerekening en onderbouwing van de verhaalbare kosten is hierbij een noodzakelijk beleidsdocument. Uit gesprekken met betrokkenen blijkt dat partijen in veel gevallen langdurige discussies voeren over deze kosten. Hoe toon je de drie toetsingscriteria profijt, toerekenbaarheid en proportionaliteit bij bovenplanse kosten aan? De door de wetgever beoogde rechtszekerheid blijkt in de praktijk toch weerbarstig te zijn.

Conclusie

Met de invoering van de Wro en de Grexwet hebben gemeenten met het exploitatieplan een publiekrechtelijk instrument achter de hand waarmee het kostenverhaal zeker kan worden gesteld. Tevens is de regiefunctie van gemeenten versterkt. Bijna twee jaar na invoering van de Grexwet blijkt, dat als gemeenten een aantal zaken

aan de voorkant niet goed in kaart brengen en regelen, de verhaalbaarheid van kosten allerminst vanzelfsprekend is. In de voorbereidende fase van een gebiedsontwikkeling moeten gemeenten reeds gefundeerde keuzes en afwegingen maken over de wijze waarop gemeenten het kostenverhaal willen verzekeren. Nieuwe instrumenten in de Wro als het exploitatieplan en de structuurvisie zijn nog niet bij alle gemeenten volledig ontwikkeld. Het aantal opgestelde exploitatieplannen is nog relatief beperkt. Het overgangsrecht van de Wro en de huidige marktomstandigheden lijken hier mede debet aan.

Met de invoering van de Wro krijgt de gemeente de regiefunctie in handen.

Goede samenwerking en afstemming in een vroegtijdig stadium tussen afdelingen bij de planvoorbereiding voorzien van een toetsbare normering van kosten door het opstellen van kaderstellende beleidsdocumenten zijn hierbij essentieel. Ook het inrichten van de planning & control is belangrijk. Gemeenten moeten zorg dragen voor een betrouwbare en tijdige (tussentijdse) informatievoorziening (voor- en nacalculatie).

Daarnaast blijkt uit de praktijk dat de nieuwe wet nog niet alle onduidelijkheden over kosten heeft weggenomen. Het aantonen van de criteria profijt, toerekenbaarheid en proportionaliteit blijkt in de praktijk niet altijd even eenvoudig. Jurisprudentie zal in de toekomst hierin mogelijk meer duidelijkheid moeten verschaffen. Gemeenten lijken dan ook nog wat huiverig. Er liggen echter ook kansen. De free riders worden namelijk 'gedwongen' om te komen tot overeenstemming. Ook biedt de invoering van de Grexwet de mogelijkheid om het grondbedrijfinstrumentarium verder uit te bouwen en daar waar nodig te professionaliseren. De professionalisering hiervan lijkt een kans die tevens bijdraagt aan het verbeteren van de kwaliteit van het financieel beheer, sturing op plannen en de transparantie rondom veranderingen.

Bovenstaande impliceert risico's op onrechtmatig kostenverhaal. Aan deze risico's dient tijdens de (interim-)controle aandacht te worden besteed.

Drs. André van Vliet RA
Frank van Kuijck RA RO EMIA

Sturen of gestuurd worden? Eén ding is zeker, professionalisering is nodig!

Aandacht gevraagd voor financiële positie en financiële functie onderwijsinstellingen

Op 4 november 2009 heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het rapport van de 'Commissie Vermogensbeheer Onderwijsinstelling', hierna te noemen de Commissie Don, aangeboden aan de Tweede Kamer. Deze commissie heeft, in opdracht van de minister van OCW en de minister van Financiën, in 2009 een onderzoek uitgevoerd naar de optimale financieringsstructuur van onderwijsinstellingen in alle onderwijssectoren. Daarnaast heeft de Commissie Don de mogelijkheden tot optimalisatie van de financieringstructuur in relatie tot de aanwezige risico's en/of tot een andere verdeling van de risico's in kaart gebracht (bron: rapport commissie Don).

Inleiding

In dit artikel gaan wij nader in op de belangrijkste conclusies van de Commissie Don en plaatsen wij een aantal kanttekeningen bij de door de commissie aangegeven grenzen voor de kapitalisatiefactor om te signaleren of onderwijsinstellingen hun kapitaal onvoldoende benutten voor de vervulling van hun taken. In het tweede deel van dit artikel wordt nader ingegaan op de noodzaak van de versterking van de financiële functie bij onderwijsinstellingen.

Belangrijkste bevindingen rapport commissie Don

Op basis van de aan haar verstrekte opdracht heeft de Commissie Don de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1a. *Welke financiële risico's lopen de instellingen?*
- 1b. *Op welke wijze stemmen zij hun financieringstructuur daarop af?*
2. *Is deze financieringstructuur optimaal in het licht van het risicoprofiel en in het licht van indicatoren voor een bedrijfseconomisch gezonde situatie?*

3. *Welke mogelijkheden ziet de commissie tot het aanbrengen van verdere verbeteringen in de financiële bedrijfsvoering van instellingen?*
4. *Bestaan er instrumenten of kunnen deze worden ontwikkeld, gericht op het beperken of anders verdelen van de financiële risico's die de individuele instelling loopt? Bijvoorbeeld het verruimen van de mogelijkheden voor schatkistbankieren?*

De Commissie Don heeft een aantal conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan op het terrein van het financiële beleid van instellingen, het beoordelingsinstrumentarium voor het vermogen en de resultaten van de onderwijsinstellingen, het interne en externe toezicht en het beleid van het ministerie. OCW heeft de aanbevelingen van de Commissie Don overgenomen en heeft vervolgacties aangekondigd. De voormalige staatssecretarissen van OCW Dijkema en Van Bijsterveldt concluderen op basis van dit rapport dat veel scholen de kapitaalnorm overschrijden, maar onderstrepen ook het feit dat de beoordeling van de financiële situatie van een onderwijsinstelling maatwerk is. De Inspectie van het Onderwijs gaat de financiën van elke instelling die boven de norm uitkomt de komende tijd nader onderzoeken. In het voorjaar van 2010 is de Inspectie van het Onderwijs gestart met haar onderzoek van 400 besturen. Het betreft hier de besturen met de hoogste kapitalisatiefactor en besturen die én een hoge kapitalisatiefactor hebben én relatief slecht scoren op onderwijsresultaten. De overige besturen zullen later worden onderzocht. In het najaar 2012 worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd en zal nadere evaluatie plaatsvinden. In het vervolg gaan wij kort in op de belangrijkste aanbevelingen van de commissie Don.

A. Versterking financiële deskundigheid bij onderwijsinstellingen

De commissie benadrukt het belang van een goede meerjarenbegroting en risicoanalyse. Hierbij geeft de commissie aan dat de onderwijsinstellingen de risico's die zij lopen afdekken door het treffen van beheersingsmaatregelen of het treffen van voorzieningen. Voor de overblijvende risico's die minder goed beheersbaar zijn en niet kunnen worden voorzien, is het aanleggen van een financiële buffer

in de vorm van het eigen vermogen toegestaan. Volgens het onderzoek zijn deze instrumenten in veel gevallen nog niet aanwezig bij de instellingen of zijn deze van een onvoldoende niveau voor de toekomstige sturing en investerings- en financieringsplanning. Het opstellen van deze belangwekkende documenten inclusief het ontwikkelen van een instrumentarium voor het signaleren van en sturen op risico's vereist in ieder geval nadere financiële deskundigheid. De commissie constateert dat de financiële deskundigheid in met name de sectoren primair en voortgezet onderwijs nog voor verbetering vatbaar is.

B. Versterking toezicht door ontwikkeling van signaleringsgrenzen voor financieel kader

De commissie introduceert een nieuw kengetal als signaleringsgrens: de kapitalisatiefactor. De kapitalisatiefactor (KF) wordt gedefinieerd als 'balanstotaal gedeeld door de totale baten'. Voor schoolbesturen in het primair en voortgezet onderwijs (PO en VO) zonder gebouwen en terreinen op de balans, adviseert de commissie een bovengrens van 35% voor grote instellingen en 60% voor kleine instellingen. Voor de sectoren BVE en HO heeft de commissie nog geen invulling gegeven aan de hoogte van de KF. Als ondergrens adviseert de commissie een factor van 20%. OCW geeft aan dat 823 besturen in het PO, ofwel meer dan de helft van de besturen in de sector en in het VO 202 besturen, circa twee derde van alle besturen, een vermogenspositie hebben die hoger is dan de signaleringsgrenzen. De commissie pleit voor actief toezicht door de Inspectie van het Onderwijs op de doelmatigheid van het financiële beleid van de instellingen.

De veronderstelling van de commissie is, dat als instellingen veel kapitaal hebben in relatie tot hun jaarlijkse baten, een deel van dat kapitaal kennelijk niet efficiënt wordt benut. De instelling zou namelijk volgens de commissie met minder kapitaal dezelfde diensten moeten kunnen leveren, of met hetzelfde eigen vermogen door bij te lenen meer diensten. De kapitalisatiefactor is dus een bovengrens. De commissie gaat er van uit dat grote onderwijsinstellingen meer mogelijkheden hebben om risico's te spreiden dan kleine onderwijsinstellingen.

C. Versterking van het interne toezicht

De commissie pleit tevens voor vergroting van de kwaliteit van de financiële deskundigheid in de horizontale en verticale toezichtsorganen. Een goede functionele scheiding tussen bestuur en toezicht is hierbij wezenlijk. De commissie onderschrijft het belang van de Wet 'Goed onderwijs, goed bestuur'. Deze wet brengt een aantal belangrijke veranderingen met zich mee:

- De overheid krijgt de mogelijkheid om de bekostiging van een basisschool of een school voor voortgezet onderwijs te beëindigen in geval van

aanhoudend slecht onderwijs. In de wet zijn eisen geformuleerd voor de minimumkwaliteit waar iedere school aan moet voldoen. Ook is vastgelegd wat de procedure is die daarbij wordt gevolgd door de inspectie en vervolgens de minister van Onderwijs.

- De wet geeft de minister de bevoegdheid om het bestuur van een school een aanwijzing te geven wanneer er sprake is van bestuurlijk wanbeheer. Wanneer de aanwijzing niet door het bestuur wordt opgevolgd, kan een bekostigingssanctie worden getroffen.
- In de wet zijn maatregelen opgenomen die de verdere ontwikkeling van good governance in het primair en het voortgezet onderwijs stimuleren. Dit zijn onder andere de functiescheiding van bestuur en intern toezicht binnen de onderwijsorganisatie, de ontwikkeling van een gedragscode voor goed bestuur per onderwijssector en de verplichting tot vermelding van de gehanteerde code voor goed bestuur in het jaarverslag, alsmede het ten minste verantwoording afleggen over de afwijkingen van de code voor goed bestuur.
- De aanwijzing door de accountant vindt voortaan plaats door het (interne) toezichthoudende orgaan in plaats van het bevoegd gezag.

De commissie geeft aan dat de sectorraden een belangrijke bijdrage kunnen leveren om onderwijsinstellingen te ondersteunen bij de professionalisering van de governance.

D. Beter benutten mogelijkheden van aantrekken vreemd vermogen in PO en VO

De commissie constateert dat sprake is van hoge eigen vermogens en hoge exploitatieoverschotten. Zij vindt dit duiden op overmatige voorzichtigheid. De commissie geeft het advies om instellingen in het PO en VO beter gebruik te laten maken van de mogelijkheden van het aantrekken van vreemd vermogen, mits toepasbaar in de meerjarenbegroting van de instelling. Als belemmering noemt de commissie het ontbreken van de deskundigheid hiervoor bij de besturen.

Kanttekeningen bij de aanbevelingen van de Commissie Don

Het opvolgen van de aanbevelingen van de Commissie Don draagt zeker bij aan het verbeteren van de kwaliteit van het financiële beheer bij onderwijsinstellingen en de transparantie over het financiële beheer. Bij de aanbevelingen uit het rapport is echter ook een aantal kanttekeningen te plaatsen. Deze zijn onder meer:

- I. De kapitalisatiefactor is een boekhoudkundige norm en is door instellingen te beïnvloeden door keuzes in de grondslagen voor de verslaggeving.
- II. In de kapitalisatiefactor wordt ook het private vermogen meegenomen.
- III. De kapitalisatiefactor is een kortetermijnnorm; er wordt geen rekening gehouden met

Het opvolgen van de aanbevelingen van de Commissie Don draagt zeker bij aan het verbeteren van de kwaliteit van het financiële beheer bij onderwijsinstellingen en de transparantie over het financiële beheer. Bij de aanbevelingen uit het rapport is echter ook een aantal kanttekeningen te plaatsen.

beleid op de lange termijn zoals vastgelegd in voorzieningen en bestemmingsreserves.

- IV. De inzet van het vreemd vermogen is niet nader uitgewerkt (met name het bieden van zekerheden aan vreemdvermogensverschaffers).
- V. De kapitalisatiefactor is een ex-post norm en houdt geen rekening met het specifieke risicoprofiel van een onderwijsinstelling.

In het onderstaande gaan wij hier per kanttekening nader op in.

I. Kapitalisatiefactor is mede een boekhoudkundige norm

De kapitalisatiefactor is gedefinieerd als zijnde het totaal kapitaal (balanstotaal en exclusief de waarde van gebouwen en terreinen) gedeeld door de totale baten. Voor de financiële verslaggeving moeten onderwijsinstellingen met ingang van 2008 voldoen aan de Regeling Jaarverslaggeving Onderwijs (RJO) en de Richtlijn 660 van de Raad voor de Jaarverslaggeving. Binnen deze richtlijn kunnen onderwijsinstellingen nog keuzes maken zoals:

- Waardering op historische kosten of actuele waarde.
- Het al dan niet opnemen van de vordering op het Ministerie van OCW in de sector voortgezet onderwijs.¹
- De keuze tussen het in mindering brengen op de activa van ontvangen investeringssubsidies of het opnemen onder de kortlopende schulden van deze investeringssubsidies.

Door bijvoorbeeld de vordering op het ministerie van OCW te laten vervallen en het in mindering brengen van ontvangen investeringssubsidies op de materiële vaste activa (niet zijnde gebouwen en terreinen) kunnen onderwijsinstellingen de kapitalisatiefactor neerwaarts beïnvloeden.

De Commissie Don onderkent in haar rapport de beperkingen van balansen van onderwijsinstellingen. Zo noemt de Commissie dat onderwijsinstellingen verschillend kiezen welke investeringen zij al dan niet activeren en hoe zij de afschrijvingen daarop bepalen. Een opmerkelijke stelling; voor onderwijsinstellingen gelden voor het al dan niet activeren de in het maatschappelijk verkeer aanvaarde grondslagen, ook voor de invoering van de RJO.

Zo heeft de invoering van de lumpsumbekostiging in het primair onderwijs en de daarbij behorende verslaggeving door middel van een jaarrekening in 2006 voor veel opschudding gezorgd. Instellingen in het primair onderwijs werden verplicht de in het verleden om niet verkregen activa te waarderen.

De kapitalisatiefactor is mede een boekhoudkundige norm die door keuzes in de grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling beïnvloed kan worden. In onze optiek zou het een verkeerde ontwikkeling zijn wanneer onderwijsinstellingen hun waarderingsgrondslagen gaan aanpassen om onder de signaleringsgrenzen te blijven. Als 'maatschappelijke onderneming' hebben onderwijsinstellingen de verantwoordelijkheid om naar hun stakeholders aan te geven hoe zij hun eigen financiële positie beoordelen in relatie tot de uitvoering van de meerjarenbeleidsdoelstellingen.

II. Privaat vermogen

Naast de rijksvergoeding van het ministerie van OCW hebben onderwijsinstellingen veelal de beschikking over inkomsten uit andere bronnen. Voorbeelden hiervan zijn legaten, kantineverkoop, sponsoring, subsidiëring door andere overheden en samenwerking met bedrijfsleven en ouderbijdragen. Onderwijsinstellingen zijn verplicht om de ontvangen rijksvergoeding te besteden aan onderwijsdoelstellingen zoals vastgelegd in de wet. Er mogen geen rijksmiddelen naar private activiteiten vloeien. In hun jaarstukken moeten onderwijsinstellingen specifiek aangegeven welk onderdeel van het eigen vermogen is opgebouwd uit publieke middelen en welk gedeelte uit private middelen. Over de besteding van de private reserves heeft OCW geen zeggenschap; deze zouden dus geen deel uit mogen maken van de kapitalisatiefactor. Hetzelfde geldt voor bestemmingsfondsen, waarbij de beperkte besteedbaarheid door derden is bepaald.

In onze optiek zou het een verkeerde ontwikkeling zijn wanneer onderwijsinstellingen hun private vermogen geheel of gedeeltelijk onder gaan brengen in afzonderlijke rechtspersonen waarin het bevoegd gezag geen

¹ Bij de overgang van schooljaarbekostiging naar kalenderjaarbekostiging in 2006 hebben VO-instellingen de mogelijkheid gekregen een vordering van maximaal 7,5% van de personele rijksvergoeding op het Rijk op te nemen om de nadelige exploitatie-effecten van deze stelselwijziging te beperken.

overheersende zeggenschap meer heeft. Hierdoor wordt de transparantie over de werkelijke financiële mogelijkheden en positie van onderwijsinstellingen beperkt.

III. Voorzieningen

De Commissie Don rekent de voorzieningen in haar berekeningen tot het eigen vermogen. Hiervoor heeft de commissie gekozen omdat zij bij de berekeningen zijn uitgegaan van de jaarrekeningen 2007 van onderwijsinstellingen. In 2007 was de RJO nog niet van toepassing en zouden meer mogelijkheden aanwezig zijn om 'potjes' te vormen onder de voorzieningen.

Met de invoering van de RJO zijn de criteria voor de vorming van voorzieningen verder verscherpt, zo zijn de risicovoorzieningen niet meer toegestaan. Ook voor de invoering van de RJO waren de richtlijnen van het ministerie overigens duidelijk en werd aangesloten bij wat "algemeen aanvaard" is.

Voorzieningen behoren tot het lang vreemd vermogen. De basis voor opname van een voorziening is dat er sprake moet zijn van een verplichting, dat deze betrouwbaar moet kunnen worden geschat en dat de uitstroom van middelen aannemelijk is. Het opnemen van voorzieningen zijn langetermijnbeslissingen en in de voorzieningen hebben instellingen vermogen voor langere termijn vastgelegd. Het betreft hier niet beschikbaar vermogen dat ten onrechte wordt meegenomen in de berekeningen van de commissie.

Het in de berekening van de kapitalisatiefactor meenemen van deze voorzieningen geeft ten onrechte een beïnvloeding van de ratio's en lijkt de suggestie op te werpen alsof deze middelen ter vrije beschikking staan, wat natuurlijk niet het geval is.

IV. Inzet vreemd vermogen

Een belangrijke conclusie op het gebied van het vermogensbeheer is dat onderwijsinstellingen bovenmatig voorzichtig opereren. Instellingen combineren een hoge solvabiliteit met een hoge rentabiliteit. Deze instellingen kunnen door het creëren van exploitatietekorten de solvabiliteit verlagen, zodat er meer middelen besteed kunnen worden aan het onderwijs. Ook adviseert de commissie dat de instellingen in het primair en voortgezet onderwijs meer gebruik moeten maken van vreemd vermogen, zodat zij investeringen niet uitstellen totdat het investeringsbedrag gespaard is. Naar de mening van de commissie brengt financiering met vreemd vermogen de financiële robuustheid van een onderwijsinstelling niet in gevaar. Voorwaarde hiervoor is dat de instelling voldoende financiële kennis in huis heeft en de informatievoorziening op orde is.

Door gebruik te maken van vreemd vermogen kan een deel van het gespaarde kapitaal worden gebruikt voor versterking van het onderwijs. Voor veel instellingen in het primair en voortgezet

onderwijs zal het echter lastig zijn om vreemd vermogen aan te trekken. Zij beschikken veelal niet over een onderpand, zoals vastgoed. Daarnaast zijn de normen voor kredietverstrekking in de financiële sector als gevolg van de kredietcrisis verscherpt. De commissie gaat ervan uit dat dit tijdelijk is. Echter, de vooruitzichten zijn toch dat de verscherping een meer permanent karakter heeft.

De commissie adviseert onderwijsinstellingen meer gebruik te laten maken van de mogelijkheden tot schatkistbankieren. Instellingen die een wettelijke taak uitvoeren en hiervoor gelden van het Rijk ontvangen, kunnen schatkistbankieren. Dit houdt in dat zij de publieke gelden aanhouden bij het Ministerie van Financiën. Door deel te nemen aan schatkistbankieren brengen instellingen hun publieke liquide middelen onder in de schatkist. Hiermee wordt bereikt dat publieke (of collectieve) middelen van publieke instellingen, niet zijnde het Rijk, langer voor het Rijk beschikbaar blijven, bijvoorbeeld voor herfinanciering van de staatsschuld en financiering van het begrotingstekort. Kortom, middelen verlaten de schatkist pas op het moment dat ze daadwerkelijk nodig zijn. Dit vermindert de externe financieringsbehoefte van het Rijk. Tegelijkertijd verzekert schatkistbankieren een risicoarm kasbeheer door de deelnemende instellingen.

Hierbij worden echter de volgende belemmeringen gesignaleerd:

- Niet elke instelling beschikt over het hiervoor vereiste onderpand of gemeentegarantie.
- De algemene toelatingseis voor schatkistbankieren (een instelling dient minimaal € 1 miljoen aan liquide middelen (inclusief beleggingen) te bezitten of een omzet op jaarbasis van minimaal € 15 miljoen) wordt door kleinere instellingen als te hoog ervaren.
- De bepaling dat de leenfaciliteit alleen beschikbaar is voor die instellingen, die al hun financiële activa bij de schatkist hebben ondergebracht.
- De instellingen kunnen alleen met publiek geld schatkistbankieren en zijn dus gedwongen om hun private vermogen (voor zover aanwezig) alsnog bij een commerciële bank onder te brengen. Deze scheiding van geldstromen leidt tot administratieve meerkosten.
- Een instelling die wil gaan schatkistbankieren, moet afspraken maken over het afbouwen van zijn effectenportefeuille. Hierdoor moeten effecten mogelijk met verlies worden afgestoten.
- Schatkistbankieren kan leiden tot extra beheerskosten.
- De rentepercentages die de schatkist voor deposito's biedt, zijn soms onaantrekkelijk.

De commissie heeft een aantal aanbevelingen gedaan om de belemmeringen op te heffen, maar tot op heden zijn deze nog niet geëffectueerd.

De komende jaren staat het onderwijsveld mogelijk de nodige bezuinigingen te wachten. Dit

gegeven zal zeker van invloed zijn op de keuze van onderwijsbestuurders om al dan niet extra te investeren in het onderwijs. Hierbij zal zeer zeker de vraag moeten worden gesteld in hoeverre onder deze omstandigheden financiering door middel van vreemd vermogen een verantwoorde keuze is.

V. Kapitalisatiefactor is een ex-post norm

Om de financiële soliditeit van een organisatie te kunnen beoordelen is inzicht nodig in het specifieke risicoprofiel van de organisatie. Zonder kennis van het meerjarenperspectief en de specifieke risico's op relevante items van de instelling is het niet mogelijk en gewenst een uitspraak te doen over de financiële soliditeit van de organisatie.

Onderwijsinstellingen hebben onder meer te maken met de volgende risicogebieden:

1. Leerlingen, deelnemers en studenten (bijv. prognoses leerlingenaantal, leerlingenzorg)
2. Personeel (bijv. flexibiliteit formatie, kwaliteit, arbeidsvoorwaarden)
3. Materieel (bijv. huisvesting, inventaris, ICT)
4. Overig (bijv. milieurisico's, besturing en beheer, externe contacten)

Onderwijsinstellingen zijn de afgelopen jaren vertrouwd geraakt met het begrip weerstandsvermogen² en de door OCW hiervoor gegeven beoordelingsmaatstaven. De Commissie Don heeft geadviseerd om deze indicator voor de financiële soliditeit van een onderwijsinstelling niet meer te gebruiken en heeft hiervoor de kapitalisatiefactor ontwikkeld. In onze optiek is het weerstandsvermogen een betere indicator voor de beoordeling van de financiële soliditeit van een onderwijsinstelling dan de kapitalisatiefactor omdat bij bepaling en berekening van het weerstandsvermogen rekening wordt gehouden met de (toekomstige) financiële risico's. De kapitalisatiefactor is gebaseerd op ex-post gegevens.

Om een antwoord te kunnen geven op de vraag hoeveel weerstandsvermogen nodig is als buffer voor

eventuele risico's, is het van belang inschattingen te maken van de bestaande risico's en minimumposities te bepalen voor het weerstandsvermogen. De kwalificatie voldoende of onvoldoende is afhankelijk van de mate waarin de organisatie risico's loopt. Een voldoende diepgaande analyse van het weerstandsvermogen vereist de confrontatie van een tweetal grootheden:

1. de financiële gevolgen van de belangrijkste risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie van een onderwijsinstelling;
2. de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en mogelijkheden waarover de onderwijsinstelling beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken.

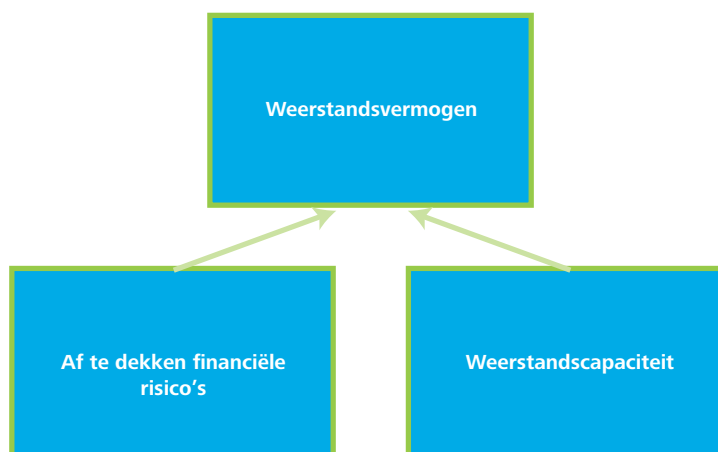
In schema ziet dit er als volgt uit (figuur 1).

Het vaststellen van het weerstandsvermogen van een onderwijsinstelling is een systematisch proces dat deel moet uitmaken van de reguliere bedrijfsvoering. Het inschatten van risico's kan namelijk niet zonder kennis te hebben van de specifieke omstandigheden van onderwijsinstellingen. Ex-post kengetallen kunnen naar onze mening prima werken voor een eerste indicatie in het kader van toezicht. Voor de bestuurlijke afweging zal echter een nadere detaillering gemaakt moeten worden op basis van een daadwerkelijke, periodiek te evalueren en bij te stellen risico-inschatting inclusief de bijbehorende maatregelen, welke met name is gebaseerd op het beleidsplan en de meerjarenbegroting van de onderwijsinstelling. Een dergelijke aanpak past naar onze mening ook bij de Good Governance gedachte waarbij directie en bestuur gezamenlijk keuzen kunnen maken over beleid en maatregelen.

Samenvatting kanttekeningen

De hiervoor vermelde kanttekeningen geven aan dat de door de commissie aangegeven signaleringsgrenzen naar onze mening goed kunnen werken voor een eerste indicatie in het kader van toezicht, maar dat voor een bestuurlijke afweging meer inzicht nodig is in de 'wereld' achter de kapitalisatiefactor.

Figuur 1.

² Weerstandsvermogen geeft de mate aan waarin financiële tegenvallers kunnen worden opgevangen waarbij de weerstandscapaciteit wordt afgezet tegen de risico's.

Voormalige staatssecretarissen van OCW Dijkstra en Van Bijsterveldt hebben dit ook aangegeven in hun reactie op het rapport van de Commissie Don en onderstrepen dat de beoordeling van de financiële situatie van een onderwijsinstelling maatwerk is.

De voorzieningen worden in het rapport van de commissie tot het eigen vermogen gerekend, maar kunnen juist op korte termijn tot omvangrijke uitstroom van middelen leiden (bijvoorbeeld bij een reorganisatievoorziening of bij naderend groot onderhoud). Verder is onder andere geen rekening gehouden met risico's van samenwerkingsrelaties, omvangrijke lopende investeringsprojecten en de decentraliserende en bezuinigende overheid. Naar onze mening is een relatie met het meerjarenperspectief, de investeringsplanning, het specifieke risicoprofiel en de beoordeling van de nog niet op de balans opgenomen verplichtingen, waaronder de BAPO³, een relevanter kader om vast te kunnen stellen of onderwijsinstellingen hun kapitaal onvoldoende benutten voor de vervulling van hun taken.

Het is belangrijk dat onderwijsinstellingen hier zelf het initiatief in nemen om te voorkomen dat het maatschappelijk verkeer vragen gaat stellen over het nut en de noodzaak van het vermogen van de instellingen. Dit kan onder meer worden bereikt door een adequatere toelichting in de jaarrekening van de financiële positie van de onderwijsinstelling in combinatie met de realisatie van de beleidsdoelstellingen en het specifieke risicoprofiel van de organisatie. Hiervoor is het wel van belang dat de kwaliteit van de financiële functie van onderwijsinstellingen verder wordt verbeterd.

Versterking financiële functie bij onderwijsinstellingen

Recentelijk heeft de Inspectie van het onderwijs het Onderwijsverslag 2008/2009 gepubliceerd. In dit verslag is aangegeven dat onderwijsinstellingen in de jaarverslaggeving een verbeteringslag kunnen maken op de volgende punten:

- De begroting voor het volgende jaar ontbreekt in de toekomstparagraaf van het jaarverslag;
- De splitsing van het eigen vermogen in een publiek en een privaat deel is niet doorgevoerd;
- Besturen merken de algemene reserve als onderdeel van het eigen vermogen ten onrechte aan als privaat vermogen;
- Een goede toelichting op de vermogenspositie ontbreekt, evenals de vermelding van de belangrijkste risico's waarvoor besturen willen reserveren;
- Een adequate vermelding van de inkomens van (gewezen) bestuurders, leden van de Raad van Toezicht en eventueel personeelsleden boven de norm uit de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens (WOPT) ontbreekt.

Naast deze punten geeft de Inspectie aan dat de informatiewaarde van de verslaggeving nog beperkt is en dat verbeteringen noodzakelijk zijn. De kwaliteit van de onderwijskundige informatie in de jaarverslagen in de BVE-sector laat bijvoorbeeld volgens de Inspectie te wensen over, omdat veel instellingen te weinig of te globaal aandacht besteden aan prestaties van deelnemers.

Wij herkennen deze door de Inspectie genoemde verbeterpunten en onderschrijven de conclusie van de Inspectie dat in zijn algemeenheid de informatiewaarde van de verslaggeving nog beperkt is en dat verbeteringen mogelijk zijn.

In het Voortgezet Onderwijs is de afgelopen jaren het project 'Vensters voor verantwoording' gestart. Doel van het project is enerzijds kwaliteitsstandaarden te ontwikkelen en anderzijds instellingen de mogelijkheid te geven om schoolresultaten met elkaar te vergelijken (benchmarking). Verticale verantwoording (o.a. Inspectie) en horizontale verantwoording (o.a. ouders, basisscholen, gemeente etc.) worden in dit project met elkaar verbonden. Het is de bedoeling dat in 2010 alle scholen hun gegevens openbaar beschikbaar hebben. Er zijn in totaal 20 indicatoren verdeeld over vier domeinen ontwikkeld die de stakeholders van VO-instellingen in staat moeten stellen zich een beeld te vormen over de totale kwaliteit van een VO-instelling. Deze vier domeinen zijn:

- Onderwijsprestaties
- Effectief onderwijsbeleid
- Kwaliteitszorg
- Bedrijfsvoering

In figuur 2 op pag. 37 zijn per domein de indicatoren opgenomen.

Om te komen tot een adequate verantwoordingsstructuur over deze indicatoren is het noodzakelijk dat onderwijsinstellingen de beschikking hebben over een goed werkend beleids- en beheersinstrumentarium ter waarborging van enerzijds een gezonde financiële positie en anderzijds de realisatie van de beleidsdoelstellingen.

Verbetering financiële functie door optimaliseren Governance

Voor de verdere verbetering van de financiële functie bij onderwijsinstellingen kunnen instellingen in onze optiek het beste kiezen voor een benadering vanuit de governancegedachte. In figuur 3 op pag. 38 hebben wij dit schematisch opgenomen.

In onze visie draait het bij 'Onderwijsgovernance' om de optimale risico/prestatiebalans, waarbij de focus ligt op enerzijds 'waardebehoud' en anderzijds op 'waardecreatie'.

³ BAPO staat voor Bevordering Arbeidsparticipatie Ouderen. Dit is een regeling waarbij oudere werknemers in het onderwijs minder uren werken tegen behoud van een gedeelte van de bezoldiging.

Figuur 2.

Onderwijsprestaties		Kwaliteitszorg	
1. Aantal leerlingen per schoolsoort (instroom)		11. Tevredenheid leerlingen	
2. Slaagpercentages		12. Tevredenheid ouders	
3. Gemiddeld examencijfer (centraal- en schoolexamen)		13. Tevredenheid toeleverend en afnemend onderwijs	
4. Cohort rendement		14. Resultaten externe evaluaties	
5. Ongediplomeerd schoolverlaten		15. Schoolklimaat en veiligheid	
Effectief onderwijsbeleid		Bedrijfsvoering	
6. Schoolplan (innovatie)		16. Marktaandeel / werkgebied	
7. Structurele samenwerkingsverbanden		17. Lesuitval / onderwijstijd	
8. Kenmerken leerlingen (leerlinggebonden financiering (Igf), leerplusarrangement (Ipa) en leerwegondersteunend onderwijs (Iwoo))		18. Personeel: gemiddelde leeftijd, leeftijdsopbouw, m/v, ziekteverzuim, scholingsuitgaven	
9. keuzepatroon profiel- en sectorkeuze		19. Financiën: solvabiliteit, rentabiliteit, weerstandsvermogen, budget per leerling, schoolkostenmonitor	
10. Zorgplan		20. Overhead (in FTE en percentage van het budget)	
Centrale indicatoren	Decentraal (afspraken)	Decentraal (onderzoek)	Decentraal (systemen)

Voor een adequate governancestructuur zijn de volgende zaken van belang:

- Sturing
- Beheersing
- Verantwoording
- Toezicht

Vanuit deze vier invalshoeken zijn de volgende aspecten van belang:

Sturing:

- Is het financieel beleid vastgelegd in een beleidsdocument?
- Is het financieel beleid in overeenstemming met de strategische doelstellingen van de instelling?
- Zijn de in het financieel beleid opgenomen uitgangspunten en kaders voldoende onderbouwd en SMART?
- Hoe wordt invulling gegeven aan gestructureerd risicomanagement?

Beheersen:

- Wordt gebruikgemaakt van een (meerjaren) begroting, een investeringsbegroting en een meerjarige liquiditeitsprognose?
- Zijn de financiële beleidsdoelstellingen concreet vertaald in de meerjarenbegroting en liquiditeitsprognose?
- Hoe verloopt het proces van totstandkoming van deze planning & controlinstrumenten?

- Zijn de opgenomen uitgangspunten en ramingen toereikend onderbouwd en gedocumenteerd?
- Wordt de werking van het systeem van interne beheersingsmaatregelen in de primaire bedrijfsprocessen periodiek gecontroleerd en geëvalueerd?
- Hoe vindt monitoring en verantwoording van de onderkende risico's plaats?

Verantwoording:

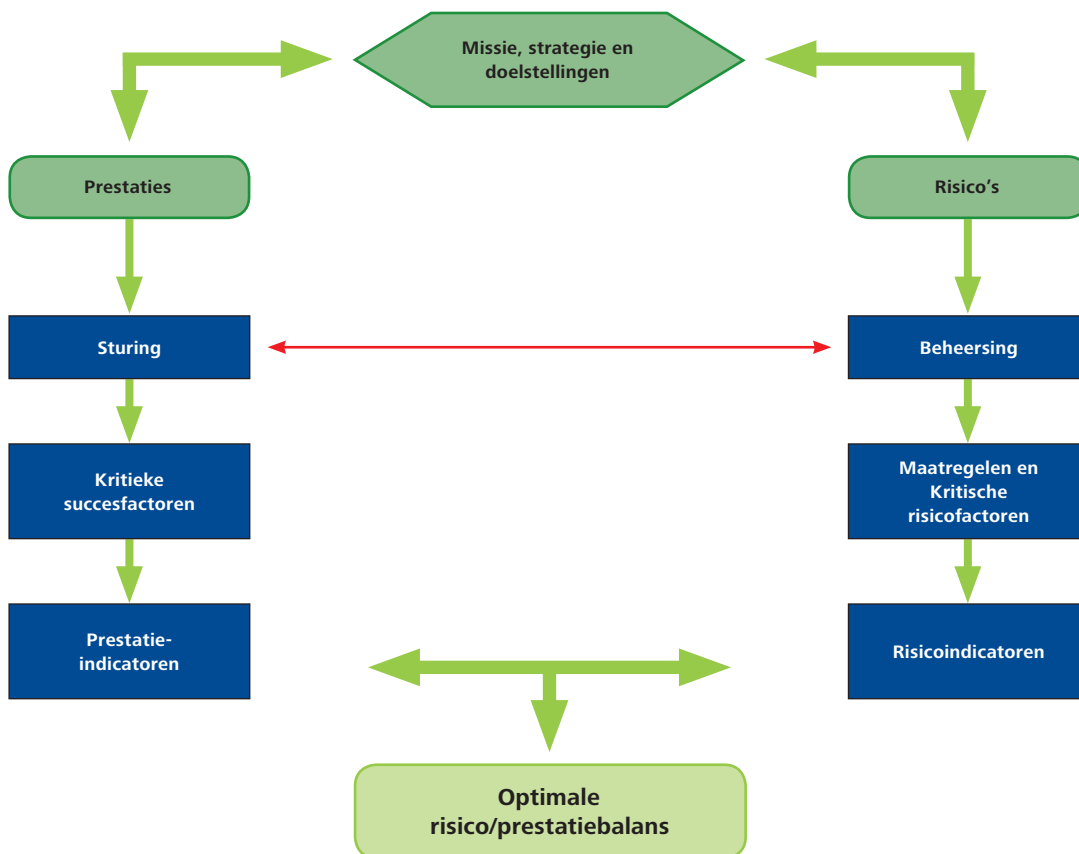
- Is de (tussentijdse) informatievoorziening betrouwbaar? Is de primaire registratie juist en volledig?
- Hoe verloopt het proces van totstandkoming van de tussentijdse informatievoorziening?
- Bevat de jaarrekening een betrouwbare analyse van het gerealiseerde resultaat versus het begrote resultaat in relatie tot de gerealiseerde en geplande doelstellingen?
- Bevat het jaarverslag een analyse van de financiële positie in relatie tot het financiële beleid?

Toezicht houden:

- Vindt periodiek evaluatie en waar mogelijk bijstelling van het financieel beleid plaats?
- Wordt de follow-up van de aanbevelingen over het beleids- en beheersinstrumentarium van de controlerend accountant bewaakt?

Het proces van het versterken van de financiële

Figuur 3.

functie bij onderwijsinstellingen kan er uiteindelijk in resulteren dat een onderwijsinstelling in haar jaarverslag een zogeheten 'In Control Statement' (ICS) opneemt. Hierin legt de directie van de instelling aan het maatschappelijk verkeer verantwoording af over de werking van het beleids- en beheersinstrumentarium ter waarborging van enerzijds een gezonde financiële positie en anderzijds de realisatie van de beleidsdoelstellingen. Hiermee kan in belangrijke mate worden voorkomen dat het maatschappelijk verkeer vragen gaat stellen over het nut en de noodzaak van het vermogen van de instelling en er vraagtekens gezet kunnen worden of de instelling haar kapitaal in voldoende mate benut voor de vervulling van haar maatschappelijke taak.

Rol van de accountant in het ontwikkelproces

Het mag duidelijk zijn dat zowel door de rapportage van de Commissie Don alsook door de opmerkingen in het onderwijsverslag de nodige aandacht bestaat voor de financiële positie en financiële functie van onderwijsinstellingen. Los van de beweegreden van beide rapportages is het zeer legitiem dat hiervoor aandacht bestaat. De financiële functie en het inzicht in de financiële positie kunnen nog de nodige ontwikkelingen doormaken. De accountant kan hierbij een belangrijke rol spelen. Hij kan een signalerende rol hebben in de sfeer van ontwikkeling van het beleid, het in beeld hebben van de risico's, de kwaliteit van het (financieel) meerjarenperspectief en de kwaliteit van de

planning & control cyclus. Dit ongeacht of het nu gaat om de financiële of om de niet financiële gegevens. Het gaat er om dat de informatiebehoefte duidelijk zijn gedefinieerd, systemen op orde zijn, dat de uitkomsten van deze systemen betrouwbaar zijn en dat de informatie uit deze systemen tijdig beschikbaar is. Juist omdat de core business bestaat uit het geven van les en de onderwijskundige kant is het de accountant die hierin vanuit zijn professionaliteit de onderwijsinstelling kan ondersteunen. En of het dan gaat om een discussie over de kapitalisatiefactor, het weerstandsvermogen of de weerstandscapaciteit is dan eigenlijk niet relevant. Het gaat er om dat er sprake is van een adequaat en tijdig inzicht in de financiële positie en in de financiële sturing van een instelling. Hiervoor is het essentieel dat de basisinformatie op orde is en dat er een meerjarig (financieel) inzicht bestaat.

Afsluitende beschouwing

Met het onderzoek van de commissie Don en ook met het onderwijsverslag 2008/2009 is naar onze mening een nuttige en zeer gewenste discussie opgestart over de financiële positie, de financiële functie en ook de financiële verslaglegging van onderwijsinstellingen. Hoewel de discussie zich lijkt te richten op de absolute waarde en kengetallen van de onderwijsinstelling, onder of boven de kapitalisatiefactor, is de waarde van deze onderzoeken en de verantwoording hiervan hopelijk van meer waarde dan de discussie soms

doet vermoeden. Juist de discussie over de beweging richting een verbetering en professionalisering van de financiële functie is aan te moedigen en te ondersteunen. Zeker waar het gaat om de verbetering van de planning & control documenten en het sturen op het realiseren van de (financiële) doelstellingen en het inzichtelijk hebben van risico's en prestaties op de diverse domeinen, kan er de meerwaarde zijn van de eerder uitgevoerde onderzoeken. De brede uitkomsten en aanbevelingen van de Commissie Don bieden hier in ieder geval voldoende ruimte voor. Het zijn de onderwijsinstelling, de interne en externe toezichthouders en de accountant die met elkaar de handen ineen moeten slaan om te zorgen dat deze opgave gerealiseerd gaat worden.

Drs. Erik Wijnstok RA

Ton van Iwaarden

Frank van Kuijck RA RO EMIA

Ondernemingsrecht

Wijziging personenvennootschapsrecht

Bij de Eerste Kamer zijn wetsvoorstellen aanhangig die, als zij worden aangenomen, tot een wijziging van het Nederlandse personenvennootschapsrecht zullen leiden. Met de nieuwe wetgeving zullen de bestaande maatschappen, vennootschappen onder firma en commanditaire vennootschappen, worden vervangen door stille vennootschappen en openbare vennootschappen (met als specifieke vorm daarvan de commanditaire vennootschap). Deze bijdrage geeft een overzicht van de belangrijkste wijzigingen.

Inleiding

Op 15 december 2009 werd het voorstel voor de invoeringswet bij het wetsvoorstel personenvennootschappen aangenomen door de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel personenvennootschappen ligt al enkele jaren bij de Eerste Kamer en nu dus ook het begeleidende voorstel voor de invoeringswet, inclusief bepalingen met betrekking tot de fiscaliteit en het overgangsrecht. Het geheel aan voorstellen treedt mogelijk per 1 januari 2011 in werking.¹ Als zij van kracht worden 'transformeren' alle bestaande personenvennootschappen (maatschappen, vennootschappen onder firma en commanditaire vennootschappen) van rechtswege in nieuwe personenvennootschappen (stille, openbare en commanditaire vennootschappen). De belangrijkste gevolgen van deze wetwijziging zijn:

- een nieuwe wettelijke omschrijving van de personenvennootschap
- drie nieuwe vormen van personenvennootschap vervangen maatschap, v.o.f. en CV
- de aansprakelijkheid van maten van een openbare maatschap wordt verzwaard
- personenvennootschappen kunnen rechtspersoonlijkheid verkrijgen
- omzetting in een BV (en weer terug) wordt mogelijk

- voor het bepalen en verdelen van winst en verlies gelden nieuwe regels
- voor opvolging, uittreding en toetreding gelden nieuwe regels
- het uitoefenen van invloed door een commandiet wordt riskanter.

Op de genoemde punten wordt hierna successievelijk ingegaan.

Kwalificatie als personenvennootschap

Volgens de nieuwe wet is een personenvennootschap: "een overeenkomst tot samenwerking voor gemeenschappelijke rekening van twee of meer personen, de vennoten, welke samenwerking is gericht op het behalen van vermogensrechtelijk voordeel ten behoeve van alle vennoten door middel van inbreng door ieder van de vennoten". Is aan alle elementen van deze omschrijving voldaan dan is er per definitie sprake van een personenvennootschap waarop de nieuwe wetsbepalingen van toepassing zijn. Een belangrijk element is dat er sprake moet zijn van een overeenkomst tot samenwerking. Het verdient daarom aanbeveling om bij samenwerkingsovereenkomsten altijd even stil te staan bij de vraag of er sprake is van een personenvennootschap. Ook bij de gezamenlijke inschrijving op een openbaar werk (in het kader van een openbare aanbesteding) kan dit het geval zijn.

Openbare, stille en commanditaire vennootschap

Een openbare vennootschap (hierna: OV) is een personenvennootschap (i) waarin beroeps- of bedrijfsactiviteiten worden uitgeoefend en (ii) die als OV naar buiten treedt op een voor derden duidelijk kenbare wijze. Een stille vennootschap (hierna: SV) is een personenvennootschap die geen OV is.

Voor de vraag of er sprake is van een maatschap dan wel een vennootschap onder firma moet onder huidig recht worden beoordeeld of er beroeps- of bedrijfsactiviteiten worden ontplooid. Onder het nieuwe recht is dit onderscheid niet meer van belang voor de vraag met welke soort personenvennootschap men te maken heeft. Anders dan in een vennootschap onder firma, kunnen in een OV ook beroepsactiviteiten worden uitgeoefend. Dit heeft als belangrijk gevolg dat openbare maatschappen van beroepsbeoefenaren, zoals bijvoorbeeld accountants en belastingadviseurs,

¹ Dit artikel werd afgesloten op 18 mei 2010. Wijzigingen na die datum zijn niet meer verwerkt.

onder het nieuwe recht als OV zullen kwalificeren. Dit heeft belangrijke gevolgen voor de aansprakelijkheid van de maten (zie daarover de volgende paragraaf).

Een commanditaire vennootschap (hierna: CV) is een OV die bestaat uit een of meer gewone vennoten en een of meer commanditaire vennoten, ook wel commandieten genoemd. De positie van de commanditaire vennoot zal hieronder nog nader aan de orde komen.

Aansprakelijkheid en interne draagplicht

Algemene opmerkingen

Vennoten in een OV zijn volgens de hoofdregel hoofdelijk aansprakelijk voor de verbintenissen van de vennootschap. Dat houdt in dat een crediteur zijn vordering, behalve op de vennootschap zelf, geheel op elk van de vennoten kan verhalen. Hij kan daarbij kiezen wie hij aanspreekt. Zodra zijn vordering volledig is voldaan, vervalt uiteraard zijn bevoegdheid om vennoten of de vennootschap daarvoor (nog langer) aansprakelijk te houden. Heeft een vennoot een verbintenis van de vennootschap voldaan, dan kan hij dat vervolgens met zijn medevennoten verrekenen overeenkomstig hetgeen daarover in de vennootschapsovereenkomst is bepaald. Is er niets bepaald, dan zijn de vennoten voor gelijke delen intern draagplichtig, d.w.z. de vennoten onderling moeten in gelijke delen bijdragen in de schuld. Als er geen behoorlijke onderlinge verrekening plaatsvindt, bijvoorbeeld doordat de vermogenspositie van medevennoten en de vennootschap daarvoor ontoereikend is, dan heeft de crediteur daar echter niets mee te maken.

Vennoten in een SV zijn volgens de hoofdregel elk voor een gelijk deel aansprakelijk voor de verbintenissen van de vennootschap, zoals thans bij de maatschap. Er is overigens pas sprake van een verbintenis van de vennootschap als er namens de SV gehandeld is. Dat zal bij de SV eerder uitzondering dan regel zijn. In de regel zullen vennoten in een SV in eigen naam, maar voor rekening van de vennootschap handelen. Zij zijn dan persoonlijk aansprakelijk jegens de crediteur met wie zij gehandeld hebben, maar kunnen hetgeen zij aan de derde hebben voldaan vervolgens conform het bepaalde in de vennootschapsovereenkomst met hun medevennoten afrekenen. Ook hier geldt dat, als er niets is bepaald, elk van de vennoten voor gelijke delen intern draagplichtig is.

Commanditaire vennoten in een CV zijn niet aansprakelijk tegenover crediteuren van de CV, behoudens enkele uitzonderingen die in een van de volgende paragrafen nog aan de orde zullen komen. Intern, d.w.z. tegenover hun medevennoten, zijn commandieten in beginsel wel gehouden om bij te dragen in eventuele verliezen van de vennootschap, maar maximaal tot de waarde van hun inbreng. Daarin is hun positie dus vergelijkbaar met die van aandeelhouders, die ook niet aansprakelijk zijn voor

verbintenissen van de vennootschap, maar wel kunnen verliezen wat zij op hun aandelen hebben gestort. De aansprakelijkheid van gewone vennoten in een CV is gelijk aan de aansprakelijkheid van vennoten in een OV. Ook wat betreft de interne draagplicht is de positie van gewone vennoten in een CV gelijk aan die van vennoten in een OV.

Gevolgen van de wetswijziging voor maten in een openbare maatschap

Zoals hiervoor al werd opgemerkt, zal een openbare maatschap onder het nieuwe recht als OV kwalificeren. Daardoor wordt op de maten een zwaarder aansprakelijkheidsregime van toepassing. Hun aansprakelijkheid (tegenover crediteuren) voor gelijke delen wordt door de wetswijziging omgezet in hoofdelijke aansprakelijkheid. Dit nieuwe aansprakelijkheidsregime is overigens pas van toepassing op verbintenissen aangegaan na inwerkingtreding van de wet.

Een belangrijke wijziging die het nieuwe personenvennootschapsrecht meebrengt, is dat de aansprakelijkheid van maten in een openbare maatschap zal toenemen.

De hoofdelijke aansprakelijkheid lijdt uitzondering wanneer de OV is tekortgekomen in de nakoming van een opdracht. Een vennoot aan wie deze tekortkoming niet kan worden toegerekend, is niet aansprakelijk. Deze uitzondering doet de verzwaring van aansprakelijkheid voor beroepsbeoefenaren weer enigszins teniet.

De verzwaring van de aansprakelijkheid van de maten van een openbare maatschap kan men vermijden – althans in theorie – door uit te wijken naar een SV (geen openbaar karakter) of een CV (maten moeten dan commandiet worden). Ook kan men aansprakelijkheid vermijden door de openbare maatschap gedreven onderneming in te brengen in een rechtspersoon, bijvoorbeeld een BV.

Rechtspersoonlijkheid

OV's en CV's kunnen onder het nieuwe recht rechtspersoonlijkheid verkrijgen. Dit kan zowel bij het aangaan van de overeenkomst van vennootschap als daarna. Een OV met rechtspersoonlijkheid (OVR) en een CV met rechtspersoonlijkheid (CVR) kan

haar rechtspersoonlijkheid ook weer opgeven. Het verkrijgen en opgeven van rechtspersoonlijkheid vereist inschakeling van een Nederlandse notaris.

Het maakt voor de aansprakelijkheid van de vennoten niet uit of zij vennoot zijn in een personenvennootschap mét of zónder rechtspersoonlijkheid. Voor die aansprakelijkheid blijven de regels gelden die hiervoor werden beschreven.

Civilrechtelijk heeft de rechtspersoonlijkheid als belangrijkste voordeel dat de personenvennootschap op eigen naam goederen kan verkrijgen. Daardoor wordt de afwikkeling van toe- en uittreding en opvolging van vennoten eenvoudiger. Hoe groot dit voordeel in de praktijk is, hangt af van de mate waarin er mutaties plaatsvinden in het vennotenbestand, van de mate waarin de vennootschap goederen verkrijgt en van de aard van die goederen. Met name als de vennootschap veel registergoederen verkrijgt, kan het handig zijn om voor rechtspersoonlijkheid te opteren. Ook voor de fiscale behandeling (m.n. de overdrachtsbelasting) kan het van belang zijn of men te maken heeft met een vennootschap mét of zónder rechtspersoonlijkheid.

Omzetting OVR/CVR in BV en vice versa

Een OVR en CVR kunnen worden omgezet in een BV en vice versa. Wil men een OV of CV omzetten in een BV dan zal men deze personenvennootschappen dus eerst rechtspersoonlijkheid moeten laten verkrijgen. De omzetting geschiedt bij notariële akte.

Volgens het wetsvoorstel is voor de omzetting van een OVR of CVR in een BV een accountantsverklaring nodig. De accountant zou moeten verklaren dat het eigen vermogen van de vennootschap, op een dag binnen vijf maanden voor de omzetting, ten minste gelijk is aan het minimumkapitaal volgens de akte van omzetting. Op dit punt doet zich duidelijk een samenloop voor met het wetsvoorstel met betrekking tot de flex-BV.² Ingevolge dat wetsvoorstel wordt de inbrengverklaring van artikel 2:204a/b BW afgeschaft. Het zou merkwaardig zijn als voor de omzetting van een OVR of CVR in een flex-BV wél een inbrengverklaring nodig zou zijn. Het valt daarom te verwachten dat de invoeringswet bij het wetsvoorstel voor de flex-BV, de genoemde accountantsverklaring weer doet vervallen. Als het nieuwe personenvennootschapsrecht eerder wordt ingevoerd dan de flex-BV, is het vereiste van een accountantsverklaring natuurlijk wel logisch.

Winst en verlies

Naar huidig recht zijn de maten/vennoten in een personenvennootschap gerechtigd tot de winst en verplicht tot bijdrage in het verlies naar rato van hun inbreng in de vennootschap. In de overeenkomst van vennootschap kunnen daarover echter andersluidende afspraken worden gemaakt.

Naar nieuw recht luidt de hoofdregel anders: de vennoten zijn naar gelijke delen gerechtigd tot de winst onderscheidenlijk verplicht om bij te dragen in het verlies. In de vennootschapsovereenkomst kunnen echter andere afspraken worden opgenomen. Voor de meeste vennootschappen zal deze wijziging daarom geen praktische betekenis hebben. Over de winst-en-verliesdeling zullen immers meestal schriftelijke afspraken zijn gemaakt en die blijven ook onder nieuw recht geldig. Gevallen waarin daarover geen schriftelijke afspraken zijn gemaakt, verdienen wel de aandacht. De nieuwe regels met betrekking tot winst en verlies gelden vanaf het moment van inwerkingtreding van de wet.

Uittreding, toetreding en opvolging van vennoten

Onder huidig recht geldt als uitgangspunt dat opzegging of uittreding van vennoten (algehele) ontbinding van de vennootschap tot gevolg heeft. Vennootschapscontracten bevatten vaak zogenoemde voortzettingsbedingen om deze ontbinding te voorkomen. In het nieuwe recht staat de continuïteit van de vennootschap voorop. Opzegging of uittreding leidt niet noodzakelijkerwijs tot ontbinding van de vennootschap, maar alleen als er niet minstens twee vennoten overblijven of wanneer dit zo is afgesproken.

Om de uittreding, toetreding en opvolging van vennoten te bewerkstelligen, zullen er, evenals onder het huidige recht, leveringshandelingen moeten plaatsvinden en zal er afgerekend moeten worden. De afhandeling van wijzigingen in de samenstelling van de personenvennootschap is eenvoudiger als de vennootschap rechtspersoonlijkheid heeft. De overdracht is dan beperkt tot het aandeel in het vermogen van de vennootschap en heeft geen betrekking meer op de afzonderlijke activa.

Het wetsvoorstel bevat een bijzondere regeling met betrekking tot de voortzetting van het door de vennootschap uitgeoefende bedrijf door één vennoot. Als aan de voorwaarden van deze regeling is voldaan, hoeft het vermogen van de vennootschap niet te worden vereffend.

De CV

De nieuwe wet brengt ook voor de CV belangrijke wijzigingen met zich. In de eerste plaats zijn alle hierboven besproken wijzigingen ook voor de CV relevant omdat de wet de CV als een bijzondere vorm van de OV beschouwt. Zo is bijvoorbeeld de nieuwe hoofdregel voor de verdeling van winst en verlies ook van toepassing op de CV(R). Hetzelfde geldt voor de mogelijkheid om rechtspersoonlijkheid te verkrijgen.

Zoals hiervoor al werd opgemerkt is een commanditair vennoot, evenals onder het huidige recht, niet aansprakelijk tegenover crediteuren van de CV. Dit ligt anders wanneer zijn naam voorkomt in de naam van de CV, wanneer hij in naam van de vennootschap handelt of wanneer hij een beslissende invloed uitoefent op

² Zie voor een overzicht van het wetsvoorstel met betrekking tot de flex-BV Deloitte Update 2010, nr. 1.

het optreden van de besturende vennoten namens de vennootschap. Het laatste element, aansprakelijkheid wegens 'beslissende invloed', komt in de huidige wet niet voor en het is omstrede of deze regel thans ook al geldt. De wetwijziging maakt aan deze onduidelijkheid een einde. De nieuwe bepaling heeft gevolgen voor de positie van commanditaire vennoten in CV-structuren (zie daarover de volgende paragraaf).

Voor de volledigheid zij opgemerkt dat op de eventuele aansprakelijkheid van de commandiet enkele uitzonderingen (blijven) bestaan. Zo mag de naam van de commandiet in bepaalde gevallen wel in de naam van de CV voorkomen. Een uitzondering doet zich verder voor als het handelen van de commanditaire vennoot zijn aansprakelijkheid niet of niet ten volle rechtvaardigt.

CV-structuren en de aansprakelijkheid van commanditaire vennoten

Zoals hiervoor werd opgemerkt is een commanditair vennoot in beginsel aansprakelijk voor de verplichtingen van de CV wanneer hij een beslissende invloed uitoefent op het optreden van de besturende vennoten namens de vennootschap.

De parlementaire geschiedenis bij het nieuwe personenvennootschapsrecht maakt duidelijk dat een situatie waarin de commanditaire vennoot directeur-enig aandeelhouder is van de besturend vennoot van de CV, tot hoofdelijke aansprakelijkheid van de commanditaire vennoot leidt. Deze situatie komt in de praktijk nogal eens voor. Vaak is immers een BV de besturend vennoot terwijl de commanditaire vennoot de directeur-enig aandeelhouder van die BV is. Op deze situatie bestaan vele varianten waarbij van geval tot geval moet worden bekeken of de aansprakelijkheid van de commanditaire vennoot wel is beperkt, zoals werd beoogd. De wijziging van het personenvennootschapsrecht kan worden aangegrepen om dit na te gaan.

Ook de situatie waarin zowel de commanditair vennoot als de besturend vennoot wordt gecontroleerd door dezelfde directeur-groootaandeelhouder, leidt mogelijk tot hoofdelijke aansprakelijkheid van de commanditaire vennoot omdat daarmee zijn 'beslissende invloed' is gegeven. Ook deze variant komt in de praktijk wel voor.

Soms is in vennootschapsovereenkomsten bepaald dat de commanditaire vennoot een goedkeuringsrecht heeft ten aanzien van bepaalde transacties. Een dergelijke bepaling zal in het algemeen niet leiden tot de conclusie dat er van 'beslissende invloed' van de commandiet sprake is.

Over het algemeen wordt overigens aangenomen dat het uitoefenen van beslissende invloed op het optreden van de besturende vennoten door de commanditaire vennoot slechts gevolgen heeft voor de aansprakelijkheid van de commanditaire vennoot en niet voor het bestaan van de CV als zodanig.

Van belang is dat de huidige personenvennootschappen van rechtswege zullen 'transformeren' in nieuwe personenvennootschappen. Dat zal naar verwachting in de meeste gevallen weinig of geen problemen opleveren. Zonder een beoordeling van de toepasselijke samenwerkingsafspraken valt dat echter niet op voorhand te garanderen.

Slotopmerkingen

Een belangrijke wijziging die het nieuwe personenvennootschapsrecht meebrengt, is dat de aansprakelijkheid van maten in een openbare maatschap zal toenemen. Dit kan uiteraard van belang zijn voor maten of vennoten die een jaarrekening moeten opstellen. De meest voor de hand liggende oplossing voor maten die een toename van hun aansprakelijkheid willen vermijden, is het omzetten van hun maatschap in een BV.

Het voorstel introduceert een accountantsverklaring met betrekking tot de omzetting van een OVR of CVR in een BV, maar die zal in het kader van de invoering van de flex-BV vermoedelijk weer worden afgeschaft. Het valt daarom te verwachten dat, als invoering van de nieuwe personenvennootschappen gelijktijdig met de invoering van de flex-BV plaatsvindt, deze accountantsverklaring nooit zal ontstaan.

Van belang is dat de huidige personenvennootschappen van rechtswege zullen 'transformeren' in nieuwe personenvennootschappen. Dat zal naar verwachting in de meeste gevallen weinig of geen problemen opleveren. Zonder een beoordeling van de toepasselijke samenwerkingsafspraken valt dat echter niet op voorhand te garanderen.

Mr. Barend Verkerk
Advocaat ondernemingsrecht bij AKD
bverkerk@akd.nl

Wetsvoorstel invoering one-tier board en nieuwe regeling tegenstrijdig belang

Op 8 december 2009 werd het wetsvoorstel bestuur en toezicht bij NV's en BV's aangenomen door de Tweede Kamer. Het voorstel is nu in behandeling bij de Eerste Kamer en voorziet in de mogelijkheid voor NV's en BV's om te kiezen voor een vennootschapsorgaan waarin zowel bestuurders als toezichthouders zitting hebben. Daarmee wil de wetgever de bruikbaarheid van de NV en BV vergroten. Het wetsvoorstel voorziet ook in een nieuwe regeling voor tegenstrijdig belang situaties. Deze bijdrage gaat in op de hoofdlijnen van het wetsvoorstel. Het gaat mogelijk in per 1 januari 2011, maar aangezien het nog in behandeling is, is dat niet zeker.

One-tier en two-tier board

Algemeen

Bestuurders en toezichthouders hebben volgens traditioneel Nederlands vennootschapsrecht zitting in afzonderlijke vennootschapsorganen: het bestuur en de raad van commissarissen. Behalve wanneer het structuurregime van toepassing is, is een raad van commissarissen niet verplicht. Bij gebreke van een raad van commissarissen, zo zou men kunnen zeggen, houdt de algemene vergadering van aandeelhouders toezicht op het bestuur. Dat toezicht is echter wel van wezenlijk andere aard dan toezicht door een raad van commissarissen. De verdeling van bestuur en toezicht over het bestuur en de raad van commissarissen, noemt men wel het 'dualistisch' bestuursstelsel of ook wel de 'two-tier board'.

In vooral Angelsaksische rechtsstelsels, maar bijvoorbeeld ook in België, is het monistisch bestuursstelsel gebruikelijk, ook wel genoemd de 'one-tier' board. In een one-tier board zitten zowel uitvoerende bestuurders ('executives') als niet uitvoerende bestuurders ('non-executives'). Mede onder invloed van jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie die de concurrentie tussen Europese vennootschapsvormen

bevordert heeft, wil de Nederlandse wetgever het monistisch bestuursstelsel ook voor Nederlandse vennootschappen mogelijk maken.

Hoewel het monistisch bestuursstelsel thans nog niet wettelijk geregeld is, zijn er al enkele Nederlandse vennootschappen die hun statuten volgens het monistisch bestuursstelsel hebben ingericht. Bekende voorbeelden zijn Unilever en Fortis, niet toevallig Brits-Nederlandse en Belgisch-Nederlandse concerns. Het implementeren van een one-tier board in de statuten van een Nederlandse vennootschap is op dit moment echter een kwestie van 'tussen de regels door laveren' en daarmee niet ideaal.

Het voorstel

Het wetsvoorstel bepaalt dat de statuten kunnen inhouden dat bestuurstaken binnen één bestuur worden verdeeld over één of meer uitvoerende bestuurders en één of meer niet uitvoerende bestuurders. De niet uitvoerende bestuurders hebben dan in elk geval tot taak om toezicht te houden op de uitvoerende bestuurders. Het voorstel bepaalt verder dat de voorzitter van een one-tier board een niet uitvoerende bestuurder moet zijn en dat niet uitvoerende bestuurders, net als commissarissen, natuurlijke personen moeten zijn. De algemene vergadering van aandeelhouders bepaalt of een bestuurder tot uitvoerend of niet uitvoerend bestuurder benoemd wordt, tenzij het structuurregime van toepassing is.

Ook als het structuurregime van toepassing is, is het hanteren van een one-tier board mogelijk. In dat geval benoemt de algemene vergadering van aandeelhouders de niet uitvoerende bestuurders en benoemen de niet uitvoerende bestuurders de uitvoerende bestuurders. De speciale benoemingsprocedure voor commissarissen die bij toepassing van het structuurregime geldt, is dan van overeenkomstige toepassing op de benoeming van niet uitvoerende bestuurders.

Niet uitvoerende bestuurders en commissarissen vergeleken

Betrokkenheid en informatie

Niet uitvoerende bestuurders in een one-tier board zijn in principe meer betrokken bij

bestuursaangelegenheden dan commissarissen in een two-tier board. Zij maken immers deel uit van hetzelfde orgaan als de uitvoerende bestuurders en beschikken in beginsel over dezelfde informatie. Het moet echter gezegd worden dat er veel afhangt van hoe er in de praktijk aan de taken invulling wordt gegeven. Een commissaris in vennootschap A kan best meer betrokken en/of beter geïnformeerd zijn dan een niet uitvoerend bestuurder in vennootschap B.

Onafhankelijkheid

Een veel genoemd verschil tussen niet uitvoerende bestuurders en commissarissen is dat commissarissen onafhankelijker zouden zijn omdat zij, in tegenstelling tot niet uitvoerende bestuurders, geen deel uitmaken van het bestuursorgaan. Echter, ook hier geldt dat er veel afhangt van het concrete geval. Een commissaris in vennootschap A kan best onafhankelijker zijn dan een niet uitvoerend bestuurder in vennootschap B.

Vertegenwoordigingsbevoegdheid

Anders dan commissarissen zijn niet uitvoerende bestuurders bevoegd om de vennootschap te vertegenwoordigen. Uiteraard kunnen de statuten bepalen dat een niet uitvoerend bestuurder de vennootschap in het geheel niet of slechts met medewerking van anderen kan binden.

Aansprakelijkheid

Omdat niet uitvoerende bestuurders 'gewoon' bestuurders zijn, gelden in beginsel dezelfde regels voor de bepaling van de aansprakelijkheid van zowel de uitvoerende bestuurders als de niet uitvoerende bestuurders. Dat betekent dat niet uitvoerende bestuurders aansprakelijk kunnen zijn voor falend bestuur, terwijl commissarissen 'slechts' aansprakelijk kunnen zijn voor falend toezicht. Dit brengt mee dat op niet uitvoerende bestuurders een groter aansprakelijkheidsrisico rust dan op commissarissen. Dit risico wordt nog eens vergroot door het feit dat niet uitvoerende bestuurders in beginsel meer betrokken zijn bij het bestuur en over meer informatie beschikken dan commissarissen.

De nieuwe regeling tegenstrijdig belang

Onder huidige recht kan het feit dat een bestuurder bij het aangaan van een rechtshandeling namens de vennootschap een belang heeft dat strijdig is met dat van de vennootschap, gevolgen hebben voor de wederpartij bij die rechtshandeling. Anders gezegd, een tegenstrijdig belang kan externe werking hebben. Deze externe werking van het tegenstrijdig belang heeft in de praktijk tot 'ongelukken' geleid. Partijen die bijvoorbeeld meenden een pandrecht te hebben, bleken met lege handen te staan vanwege het feit dat een bestuurder bij de vestiging van dat pandrecht een tegenstrijdig belang had. De externe werking van het tegenstrijdig belang wordt door velen als ongewenst beschouwd.

Het wetsvoorstel schaft de externe werking van het tegenstrijdig belang af. In plaats daarvan wordt

een regeling ingevoerd waarbij een tegenstrijdig belang in de besluitvormingsfase geadresseerd moet worden. Deze regeling houdt in dat een bestuurder niet deelneemt aan de beraadslaging en besluitvorming als hij daarbij een tegenstrijdig belang heeft. Als daardoor geen bestuursbesluit kan worden genomen, moet het besluit worden genomen door de raad van commissarissen. Als die er niet is, moet het besluit worden genomen door de algemene vergadering van aandeelhouders, tenzij de statuten anders bepalen. Het is dus mogelijk om in de statuten van een éénpersoonsvennootschap te bepalen dat de bestuurder wel bevoegd is om besluiten te nemen over onderwerpen waarbij hij een tegenstrijdig belang heeft. Voor gevallen waarin commissarissen een tegenstrijdig belang hebben, bevat het wetsvoorstel een vergelijkbare regeling.

Als een bestuurder de nieuwe regels omtrent tegenstrijdig belang niet in acht neemt, kan dit leiden tot aansprakelijkheid. Dan moet de vennootschap door het negeren van de regels uiteraard wel schade hebben geleden.

Overige voorstellen

Het wetsvoorstel bepaalt dat de rechtsverhouding tussen (kort gezegd) een beursvennootschap en een bestuurder niet als arbeidsverhouding mag worden aangemerkt. De belangrijkste achtergrond bij deze bepaling is dat een bestuurder van een beursvennootschap die met die vennootschap een arbeidsovereenkomst heeft, bij de rechter een hogere ontslagvergoeding kan bepleiten dan hem toekomt op grond van best practice bepaling II.2.8 van de Corporate Governance Code. Het wetsvoorstel neemt dit probleem weg.

Het wetsvoorstel bevat verder een bepaling die het aantal functies limiteert dat een bestuurder of commissaris van een grote vennootschap mag bekleden (of een vennootschap 'groot' is, moet worden bepaald aan de hand van artikel 2:397 BW). Deze bepaling, die pas op het allerlaatste moment bij amendement in het wetsvoorstel is opgenomen, is aan sterke kritiek onderhevig. Het moet daarom niet worden uitgesloten dat zij in een reparatiewet alsnog wordt aangepast of sneuvelt. Een bespreking van dit voorstel lijkt daarom op dit moment niet opportuun.

Ook bevat het wetsvoorstel een bepaling die moet bevorderen dat functies binnen het bestuur en de raad van commissarissen van grote vennootschappen evenwichtiger worden verdeeld over mannen en vrouwen. In dat verband bevat het voorstel als streefcijfer dat deze organen, voor zover zij uit natuurlijke personen bestaan, voor ten minste 30% uit vrouwen bestaan (en voor ten minste 30% uit mannen). Zolang dit niet het geval is, moet in het jaarverslag worden uiteengezet: (a) waarom de zetels niet evenwichtig zijn verdeeld; (b) op welke wijze de vennootschap heeft getracht tot een evenwichtige verdeling van de zetels te komen; en (c) op welke

wijze de vennootschap beoogt in de toekomst een evenwichtige verdeling van de zetels te realiseren. Het wetsvoorstel bevat tegelijkertijd een bepaling die deze voorschriften per 1 januari 2016 weer doet vervallen. Dan zouden zij niet langer noodzakelijk moeten zijn.

Slotopmerkingen

Het valt in zijn algemeenheid niet te zeggen of de kwaliteit van bestuur en toezicht beter is in een one-tier of in een two-tier board. Het hangt van de concrete wensen af welk systeem de voorkeur heeft. Of de one-tier board in Nederland veel zal worden toegepast, moet worden afgewacht, maar het is een goede zaak dat vennootschappen de mogelijkheid krijgen om ervoor te kiezen.

Met de afschaffing van de externe werking van het tegenstrijdig belang, voorziet de wetgever in een veel uitgesproken behoefte. Daarover valt tot slot nog op te merken dat vennootschappen

de mogelijkheid krijgen om 'oude' gevallen waarin niet goed met tegenstrijdige belangen is omgesprongen, te repareren. Ook dat is erg welkom.

Het wetsvoorstel treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip. Er komt geen overgangsregeling. Bestaande vennootschappen die een one-tier board willen invoeren, zullen hun statuten moeten wijzigen. De nieuwe regels met betrekking tot tegenstrijdige belangen, zullen moeten worden gevolgd zodra het wetsvoorstel van kracht wordt. Het wetsvoorstel biedt vennootschappen zonder raad van commissarissen, zoals éénpersoonsvennootschappen, de mogelijkheid om de regeling tegenstrijdig belang naar eigen inzicht in te richten. Zij zullen daartoe wel hun statuten moeten wijzigen.

Prof. mr. Adriaan Dorresteyn (UU)
Directeur Legal Expertise Center bij AKD
adorresteyn@akd.nl

Colofon

Update

Bulletin van het Accounting & Auditing Center van Deloitte Accountants B.V.

Eindredactie

Desirée van Kaam

Redactieraad

Prof. dr. Ralph ter Hoeven RA
Frank van Kuijk RA RO EMIA
Prof. dr. Barbara Majoor RA
Drs. Dingeman Manschot RA
Drs. Rik Roos RA
Ronald Smittenberg RA (voorzitter)
Mr. Barend Verkerk (AKD)

Redactiesecretariaat

Angelique Hellewegen
Accounting & Auditing Center
Postbus 2031
3000 CA Rotterdam
Tel. 088 288 15 26
Fax 088 288 99 24
E-mail: nlaacsecretariaat@deloitte.nl

Productie

Arend van der Heiden

Druk

Nadorp Druk b.v., Poeldijk

Van alle verschenen nummers is een elektronische versie te vinden op: www.deloitte.nl/update

Deloitte verwijst naar Deloitte Touche Tohmatsu, een Swiss Verein, en haar netwerk van memberfirms. Elke memberfirm is een zelfstandige juridische eenheid. Zie www.deloitte.com/about voor een gedetailleerde beschrijving van de juridische structuur van Deloitte Touche Tohmatsu en haar memberfirms.

Deloitte is met ongeveer 5.000 medewerkers en kantoren in heel Nederland de grootste organisatie op het gebied van accountancy, belastingadvies, consultancy en financiële advisering. Deloitte Nederland is een onafhankelijke memberfirm van Deloitte Touche Tohmatsu, met 165.000 medewerkers en vestigingen in meer dan 140 landen.

De medewerkers van Deloitte zijn verbonden in een samenwerkingscultuur waarin integriteit, uitmuntende waarde voor markten en cliënten, betrokkenheid bij elkaar en kracht door culturele diversiteit worden aangemoedigd. Hierin staan permanente educatie, uitdagende ervaringen en verrijkende carrièremogelijkheden centraal. De medewerkers van Deloitte zetten zich met volle overtuiging in om maatschappelijk verantwoord ondernemen te versterken, publiek vertrouwen op te bouwen en hun gemeenschappen positief te beïnvloeden.

© 2010 Deloitte, Member of Deloitte Touche Tohmatsu